

Večkrat smo bili zaskrbljeni, ker smo pričevali slabemu posluhu slovenske družbe in Zveze komunistov za kritiko socialnih razlik, ki niso plod sposobnosti dela, zato verjamem, da bomo radikalno presekali gordijski voz, ki ga nekateri doslej niso mogli ali hoteli razvozlati. Na študentski javni tribuni, ki je bila spomladi v Mariboru in je imela provokativni naslov Ali smo se odrekli idealom socializma, smo študentje (kot že nekaj časa nazaj, na primer na tribuni o nerazvitih območjih in plačah pod drobnogledom) tudi zaradi socialne strukture precej radikalno, na nam svojstven način opozarjali, da se oddaljujemo od nekaterih bistvenih idealov, ki smo jih doslej, sicer nedogmatsko postavljene in za vse večne čase zacementirane, imeli za vizijo našega socializma. Vedno znova, pa naj smo razpravo usmerili tako ali drugače, smo se srečali s socialnimi razlikami, socialno varnostjo, življenjskim minimum delavcev in kmetov, položajem delavskega razreda itd.

Odgovarjali smo na vprašanje, ali se nameravamo odreči idealom socializma, v isti sapi pa smo ugotovili, da bomo morali spremeniti obsežen del naše sedanje prakse, posebno tistega, ki našega delovnega človeka ne osvobaja, in onega, ki ustvarja nepravilne socialne in družbene razlike.

O regionalnem vidiku socialne diferenciacije v okviru Slovenije je bilo v razpravah doslej veliko govora, tudi o tem, da bi v akumulaciji nastajale razlike, ki niso plod produktivnosti, pač pa predvsem monopola, posebnega položaja na tržišču in delitvenega davčnega instrumentarija, a tudi o tem, da se denar preliva v gospodarske centre ali center, kjer je koncentrirana trgovina in banke, in da to povzroča, da se nesmotno izkoriščajo razpoložljivi in potencialni razvojni faktorji v posameznih regijah. Ugotovili smo, da to povzroča socialne razlike in migracijo iz posameznih regij. Posledica tega je spoznanje, da je vprašanje neskladnega razvoja slovenskega prostora usodnega pomena za nadaljnji razvoj Slovenije. Z zadovoljstvom lahko ugotovimo, da smo sprejeli zakon o pospeševanju razvoja manj razvitih območij, da pa so konkretni rezultati po letu, ki je preteklo od sprejema zakona, borni. Zakaj s

Nekontrolirano socialno razlikovanje je samo ena izmed nezaželenih posledic blagovnega gospodarstva. Številne deviacije v sistemu gospodarstva zakonito ustvarjajo tudi vse večje socialne razlike. Zdi se, da je naša ekonomska politika brez moči in da se praviloma ustvarjajo in zelo dosledno uresničujejo vsa tista gospodarska gibanja, ki niso predvidena. Zato bi bilo preveč optimistično pričakovanje, da bo socialne razlike mogoče uravnati v „sprejemljive okvire“, ne da bi hkrati ali celo pred tem – kot nujen pogoj – zagotovili temeljno kontrolo ekonomske politike nad gospodarskimi gibanji. To področje je sedaj predmet intenzivnega dela in upati je mogoče, da bomo v kratkem prelomili s tradicijo anarhičnih gibanj. To pa hkrati pomeni, da je tudi na področju socialnega razlikovanja mogoče sprejeti učinkovite ukrepe.

STATISTIČNE IN STVARNE RAZLIKE

Delitev dohodka po delu je za nas odredilna formula in instrument socialnega razlikovanja, ki ga sprejemamo brez ugovora. Toda ravno za tem lepim geslom o pravici delitve po delovni uspešnosti se skrivajo številne neprincipialnosti. Še danes ne vemo, kaj je delitev dohodka po delu. Če bi to vedeli, bi v vseh delovnih organizacijah uporabili enako enoto mere za določeno delo in problemov – tako se zdi – sploh ne bi imeli. Delovni ljudje ne bi prejeli za enako delo različno nadomestilo. Ker nimamo enotnega merila, tudi znotraj delovne organizacije ne moremo posameznim udeležencem delovnega procesa izmeriti njihovega prispevka ustrezno delovnemu uspehu, ne da bi ene prikrajšali, drugim marsikje preveč odmerili. Enota mere za vloženo delo je v neki projektantski, zunanjetrgovinski ali bančni organizaciji povsem drugačna kot v proizvodni tekstilni, pedagoški ali celo kovinsko-predelovalni delovni organizaciji.

Iz gradiva, ki smo ga prejeli za to konferenco, je mogoče razbrati, da so povprečja med najnižje in najvišje nagrajevanimi delavci (razpon v industriji 1 : 5,5) v soglasju z našimi prizadevanji, da niso niti pretirano velika niti wpreozka za razvoj potrebnih naporov ekonomske stimulacije. Res je, da nas povprečja, kot so ugotovljena, ne bi smela vznemirjati. Toda bistvo problema je v tem, da povprečnih osebnih dohodkov ni nikjer drugje, razen v statistiki. Ta povprečja torej niso stvarni, ampak abstraktni osebni dohodki, ki nam sicer nekaj povedo, ne povedo pa nam stvarnih razlik socialnega razlikovanja, ki izvira iz osebnega dohodka rednega delovnega razmerja. Če bi povprečje 1 : 5 predstavljalo resnično razmerje med najnižjimi in najvišjimi osebnimi dohodki, bi lahko v celoti podprli tezo, da je na osnovi povečevanja produktivnosti dela možno postopoma zmanjševati socialne razlike med ljudmi. Ker pa temu ni tako, moramo že v najkrajšem času ostro porezati peruti dohodkom, ki

in kako naprej?

tabletam proti zobobolu se ne da odpraviti bolečin; izvor bolečin je potrebno onemogočiti, to je izdreti zob. To pomeni, da je potrebno bolj kot vse drugo, izvora, ki povzročajo neskladen razvoj, odstraniti in oblikovati takšno sistemsko gospodarsko politiko, ki ne bo regionalnih razlik v razvoju še povečala. Mislim, da bi lahko pritegnili ugotovitvi, da družbeni standard za razliko od osebnega stagnira oz. celo pada. V fazi, ko imajo nekateri veliko, drugi malo in tretji nič oz. ko si nekateri lahko privoščijo šolanje, zadovoljevanje kulturnih in drugih potreb na bistveno drugačnem nivoju kot drugi, je to eno izmed temeljnih vprašanj socializma. Tako kot se nikakor ne morem strinjati z uravnilovko na področju osebnih dohodkov, sem tudi prepričan, da je treba dosledno izpeljati sistem nagrajevanja, z določeno minimalno in maksimalno stopnjo. Zavzemam se, da razlike v standardu zmanjšujemo z omogočanjem enake potrošnje, vsem članom družbene skupnosti v območju splošne potrošnje, predvsem na področju šolstva, kulture in socialnih služb. V polnem obsegu bi morali omogočiti vsem mladim ljudem in tistim, ki se želijo izobraževati, možnost dejanske brezplačne šolanja. Socialna in regionalna selekcija v vseh oblikah šolanja je ena najgrših podob sedanjega slovenskega trenutka. Ne strinjam se s tistimi, ki pravijo, da se na relaciji osebni dohodki – družbeni standard na republiškem nivoju ne da ničesar več storiti. Mislim, da je mogoče napraviti veliko v republiki, vzporedno pa še več v delovnih organizacijah in občinah.

Če se zavzemamo za dosledno izpeljan sistem nagrajevanja, se seveda zavzemamo za ustrezno davčno politiko. Mislim, da mi boste pritrili, da doslej nimamo primerne davčne politike, še manj pa ustreznih organov pri občinah. Obdavčitev državljanov zajemajo le čiste legal-

ne dohodke, socialna diferenciacija iz teh dohodkov je pa bistveno manjša, kot je realna socialna diferenciacija, ki jo opažamo na zunaj. Z liberalno kreditno politiko je bilo mogoče preleti milijarde družbenih sredstev v osebno imovino brez vsakršnega dela. Vsak, ki je le malo razumel ekonomska gibanja in je imel za to možnost, se je zadolževal. Mislim, da je to ena najtežjih dimenzij socialne diferenciacije. V davčni politiki bi zato morali upoštevati socialno poanto. Točno vemo, s kolikšnimi sredstvi lahko družina s toliko in toliko otroki živi človeka vredno življenje. Torej: razmisliti je treba o določenih oblikah socialnih podpor oziroma o obdavčitvah na družine, predvsem pa je treba uvesti obdavčitev imovine, premoženja in bistveno spremeniti davčno politiko. Pogoj za to pa je ustanovitev davčne službe.

Trdno sem prepričan, da socializem, demokracija in humanizem niso samo „lepa pesem“ (Stane Kavčič, Delo 14. XI. 1971), pač pa in predvsem trdo garanje in vzpostavljanje. Prav je, da se ne bojimo zapeti „lepe pesmi“, predvsem pa je prav, da se ne bojimo garanja in odrekanja za boljši jutrišnji dan.

P. S. Pred kratkim sem imel priliko spoznati organizacijo enega izmed najbrž ne tako redkih simpozijev oz. poslovnih srečanj naših podjetij v hotelu A kategorije v Radencih. Ne zanima me, da v tem hotelu stane celodnevni penzion ogromno, niti me toliko ne zanima, da je bil eden vodilnih gospodarstvenikov sposoben iz svojih sredstev ali na račun podjetja v enem večeru naročiti, pa niti ne za svoje poslovne partnerje, dragih pijač za več kot 60.000 din. Pač pa me zanima, ali ne bi bil poslovni učinek enak, če bi se to srečanje odvijalo v hotelu nižje kategorije in bi prihranili več kot polovico sredstev, ki najbrž niso bila skromna.

To je tudi ena izmed dimenzij, ki seveda ni stvar globokoumne razprave, pač pa zadeva naše vesti.

(Povzetek iz razprave na konferenci ZKS o socialnih razlikah)
SLAVKO GERIČ

delitev dohodka in socialno razlikovanje

štrlijo čez eno in drugo stran tega povprečja. Dejanski razpon med najnižjim in najvišjim osebnim dohodkom ni 1 : 5, ampak gotovo celo več kot 1 : 10. To pa za socialistično deželo, katere razvoj temelji na marksistični znanstveni misli, ni sprejemljivo. In od tod naprej so ideološki, politični in tudi ekonomski problemi družbenega razvoja in socialnega razlikovanja veliko večji, kot jih je mogoče slutiti skozi „sprejemljiva povprečja“. Zato nas mora vznemirjati vse tisto, kar je nad in pod tem „sprejemljivim povprečjem“ (1 : 5).

DVA OSNOVNA PREMOŽENJSKA SLOJA

Temeljni problem socialnega razlikovanja je v pojavu, na katerega niso opozorile niti teze, niti predlog stališč in sklepov o socialnem razlikovanju. V vsem gradivu, ki nam je bilo na voljo, je problem socialnih razlik zelo nadvodno razčlenjen. To ima svojo dobro in deloma tudi slabo stran. Slaba stran je v tem, ker si sintezo dveh osnovnih nosilcev – pri tem bi se rad zavaroval pred očitkom namigovanja na dva osnovna razreda – moramo šele ustvariti. Taka sinteza pa nam odpre povsem nove – in obžalujem, da veliko večje – razsežnosti socialnih razlik, kot si jih je mogoče ustvariti ob prvem vtisu.

V procesu dela, ali če nam je ljubše, združenega dela, se glede na prisvajanje dohodka oblikujeta dva sloja: tisti z najvišjimi in tisti z najnižjimi dohodki. Razlike, ki izhajajo iz osebnega dohodka rednega delovnega razmerja v sferi potrošnje, načinu življenja, kulture, interesih in tako dalje, ne morejo ustvariti tako velikih socialnih razlik, niti ne tolikšnih političnih problemov, kot se z njimi srečujemo v življenjski praksi tega trenutka. Multiplikacija teh, zame primarnih, razsežnosti socialnih razlik se začne, se ustvarja in vedno obsežneje razvija, čim se opravi ekonomska razdelitev v enega izmed omenjenih slojev. Poglejmo, kaj se dogaja!

NAJBOLJE NAGRAJEVANI in brez dvoma vsaj v veliki večini zaslužni delavci delovne organizacije so tudi med prvimi, ki imajo možnost, da pod zelo ugodnimi pogoji dobivajo visoke kredite za stanovanjsko izgradnjo. Realna vrednost pred desetimi leti vloženi sredstev pa se je povečala za 4 do 5 krat. Ta skupina zaseda tudi največja in najbolj opremljena stanovanja v družbeni lastnini: Iz nje večji del izhajajo tudi tisti, ki za takšne ali drugačne potrebe kupujejo gradbene in druge parcele. Že itak najbolj nagrajevani delavci v matični delovni organizaciji opravljajo tudi razna druga strokovna dela, ki so visoko honorirana. Njihovi otroci z lahkoto dobivajo štipendije v istih ali drugih delovnih organizacijah. Ti delavci tudi največ potujejo, razpolagajo z reprezentančnimi sredstvi, imajo največji vpliv odločanja, znanstva, ugodnosti itd. Vsi ti pojavi se včasih akumulirajo pri enem in istem subjektu – nosilcu visokega socialnega prestiža.

Nasprotno temu pa so NAJSLABŠE NAGRAJEVANI - to je nekvalificirani, polkvalificirani in celo velik del kvalificiranih delavcev – že zaradi svoje ekonomske nesposobnosti, četudi bi sicer imeli formalne možnosti, nesposobni bogatiti svoj osnovni dohodek iz drugih virov, ker so ga prisiljeni v celoti vložiti v reprodukcijo svoje delovne sile. In kakšen je torej razpon socialnih razlik po tej realni ekonomski skali prilasčanja – tega za zdaj še ne vemo. Vsekakor pa je jasno, da se osebni dohodek iz rednega delovnega razmerja najvišje nagrajevanim neredko povečuje tudi za dva ali večkrat, medtem ko pri tistih z najnižjimi dohodki ostaja nespremenjen.

Ob takih in vseh drugih ugotovitvah je mogoče ugotoviti zlasti dvoje:

– socialno razlikovanje, s kakršnim se srečujemo v naši družbeni praksi, je doseglo tisto raven političnega nezadovoljstva, da morajo zlasti komunisti odločno ukrepati, da bi preprečili nadaljnje povečevanje teh razlik in da bi tiste razlike, ki so nastale iz kakršnihkoli razlogov – legalnih ali ilegalnih, pa jih ni mogoče več identificirati za socialistične, odpravili;

– socialno razlikovanje je že zajelo tolikšne razsežnosti, da kot ekonomski faktor prehaja v svoje nasprotje – pri vseh izpod poprečja plačanih delavcih destimulira napore za večjo produktivnost dela.

S predloženimi sklepi se v načelu sicer strinjam, čeprav so bolj programsko in opisno pojasnjevanje nekega pojava kot pa za komuniste obvezujoči sklepi.

Menim, da bi sklepi morali vsebovati več odločnosti in poguma, zlasti pa bi morali bolj obvezati tiste komuniste, ki so realni tvorci ekonomske in socialne politike. Popolnoma prezentno je, da brez ustreznega „orodja“, samo z ideologijo in političnim aktivizmom, problema socialnega razlikovanja ni mogoče reševati.

(Diskusija na konferenci ZKS o socialnem razlikovanju)
ALEKSANDER KUTOS

IV 284 / 11
1971 / 72

zahtevamo več sredstev

Kadar utemeljujemo svoje prošnje za subvencioniranje, smo mariborski študentje že tradicionalno skromni. Zelo dolgo smo se namreč zadovoljevali z minimalnimi dotacijami, sredstvi, ki so bila tako majhna, da z njimi ni bilo mogoče financirati ne kvalitete ne množične študentske dejavnosti. Pravzaprav je bil takšen finančni odnos še do nedavnega razumljiv, saj je bil v sorazmerju z redkimi in slabotnimi študentskimi pobudami. Tako se je bil čas, ko so se študentje v Mariboru šele zbirali, ko je šlo v bistvu za izključno sindikalne študentske pobude, za začetke športne aktivnosti, za čitalniško kulturo – skratka, za aktivnost, ki ni imela spontanega in samosvojega izraza.

Tega v Mariboru že več let ni. Visoke šole so se utrdile, skokovito se je povečalo število študentov, še skokoviteje zavest pripadnosti skupnosti, potrebe po organiziranosti in izvorna in avtohototna študentska aktivnost. Tako se je ustvaril študentski center z razvejanjo aktivnostjo, z obeležji, ki jih imajo tradicionalna univerzitetna študentska središča. Historično gledano je v prvih sedmih letih razvoja študentskega središča v Mariboru šlo za hitre kvantitativne spremembe, ki pa v zadnjih treh letih vodijo v kvalitativne preobrazbe. Čudili se boste, da se to dogaja v tako kratkem času, vendar – če pošteno prisluhujemo hitremu utripu in razvoju visokih šol, ki se bodo, še preden se bo njihova zgodovina prevesila v drugo polovico drugega desetletja, formirale v univerzo, je začudenje odveč.

Ob vsem tem pa nam pravzaprav ni ljubo in ni v skladu z našim načinom dela, da moramo slovensko javnost opozoriti na nepravilno in nerealno financiranje našega dela. Vendar smo to dolžni storiti v interesu višjih in bodočih študentskih generacij v Mariboru, zakaj znašli smo se v takšni finančni situaciji, ki bistveno zavira naš razvoj. Okrog naše aktivnosti, našega gibanja se je splel obroč, finančna spona, ki grozi, da uniči nadaljnje konstituiranje študentskega središča. Študentsko gibanje je eden bistvenih sestavnih delov nekega trenutka v nacionalnem prostoru, še posebej, če se to gibanje razvija na prostoru, ki je bil doslej dokaj zanemarjen, mrtev in brezbarven.

Torej je naša dolžnost, da obroč, ki nas utesnjuje, presekamo. Te splošne misli rišejo celotno situacijo, veljajo pa ravno tako za študentski list, v tem konkretnem primeru za Katedro, kot za katerokoli drugo dejavnost. Ker pa je nesporno, da je študentski list ena bistvenih in najvidnejših sestavin študentskega življenja in da je značaj dela pri listu takšen, da zahteva veliko denarja, pravzaprav določena sredstva, ki jih je za delo potrebno zagotoviti, je jasno, da brez denarja ni mogoče delati. Ni mogoče ustvariti študentskega lista, če nima zagotovljene minimalne vsote denarja; v našem primeru je to 35 do 40 milijonov, kar bi bilo še vedno polovica manj, kot imajo na razpolago denarja ostali študentski listi v Jugoslaviji.

Z dvajsetimi milijoni (takšna je bila do sedaj naša finančna shema) se ne da ustvariti veliko. Pravzaprav smo s temi sredstvi v zadnjih dveh letih napravili veliko, veliko več kot v preteklosti, čeprav pri preprostemu računu, upoštevajoč naša gospodarska gibanja, lahko ugotovimo, da so se ob približno 15 % proračunskem povišanju dotacij naša sredstva vsako leto zmanjšala za dvajset procentov. Glavni vzrok je večkratno zvišanje cen za tiskarske in poštne usluge.

Ob takih sredstvih si seveda nismo mogli privoščiti boljšega tiska, boljše tehnične urejenosti, in ker je to skoraj tako pomembno kot vsebina, se tudi naša naklada ni mogla skokovito poveševati. Jasno je, da tako tudi lastnih dohodkov iz naročnin nismo mogli poveševati. Torej gre za krog, ki ga lahko presekamo le, če zagotovimo minimalna sredstva, v nasprotnem primeru pa študentskega lista ni. Zakaj slab list, in to bi včasih lahko rekli tudi za Katedro, ne more opravičiti niti tistih sredstev, ki jih dobiva. Tisk ne prenaša polovičnega dela; ob četrtini sredstev, v primerjavi z drugimi študentskimi listi, je slepa ulica že v dosegu roke. Torej bo treba zakoračiti odločneje in po novi poti.

SLAVKO GERIČ
GLAVNI IN ODGOVORNI UREDNIK

KATEDRA

študentski list

IZDAJA STALNA SKUPŠČINA ŠTUDENTSKESKE SKUPNOSTI
VZM

Katedro ureja uredniški odbor:

GLAVNI IN ODGOVORNI UREDNIK: SLAVKO GERIČ

Študentska rubrika:
Jože Zagožen – urednik, Milan Lampe, Jure Mikuž, Darka Schmidt

Notranja in zunanje politična rubrika:
Branko Gerlič – urednik, Davorin Kračun, Marjan Vraničar

Kulturna rubrika:
Vladimir Gajšek – urednik, Leopold Petrovič – kulturna publicistika

Literarna priloga Obrabi:
Leon Senger – urednik

Humor:
Bori Zupančič – urednik

Srednješolska rubrika:
Branko Salamon – urednik, Žarko Golob

Lektorica in korektorica: Marija Frankovič
Likovni urednik in fotografija: Mišo Hochstätter
Sekretarka uredništva: Nevenka Vetrin

Tehnični urednik: Marjan Zmavc

Uredništvo in uprava: Ob parku 7, telefon 22-004, tekoči račun 618-67-548. – Nenaročenih slik in rokopisov ne vračamo. Cena izvoda je 1 dinar (letna naročnina je 15 dinarjev, za ustanove in podjetja 20 dinarjev). Tisk CP Mariborski tisk.

»izredni študij«

Resolucija o osnovah kadrovske politike v SR Sloveniji, ki jo pripravljata za ta mesec skupščina SRS, ugotavlja, „da je eden osnovnih smotrov samoupravne kadrovske politike ustvaritev takšnih družbenih razmer, ki omogočajo polni razvoj potencialnih sposobnosti vseh delovnih ljudi . . .“

Te ugotovitve in cilji so aplikacija predloga za temelje v politiki dolgoročnega razvoja izobraževanja in kadrov do 1985. leta. Sestav zaposlenih po šolski izobrazbi v SRS pri kadrih z visokošolsko izobrazbo zaostaja za zveznim povprečjem. (Še posebej se to kaže v mariborski regiji.) Do skupnega števila zaposlenih s fakultetno izobrazbo v republiki 2,7 % (republiško povprečje) manjka v Mariboru 423 oseb. V mariborski občini ima visoko izobrazbo 2647 oseb, a še vedno je v mestu največ delovnih organizacij, ki nimajo zaposlenega niti enega delavca z visokošolsko izobrazbo. (Katedra št. 3-4/11. 12. 1970)

Na tehniških in drugih strokovnih šolah se vpis vsako leto več, tako da lahko v perspektivi pričakujemo, da bo še nadalje raslo število rednih študentov, vzporedno z njimi pa tudi število izrednih. Vsako leto pa se opaža, da število izrednih študentov raste (od 4.888 v letu 1965 do 6.150 v letošnjem letu). (Mnogo drugačna je slika, n. pr. v SR Hrvatski, kjer se je letos vpisalo 16.921 študentov.) Povprečno pride v državi en redni študent na 49 oseb, medtem ko v SR Sloveniji en izredni študent na 88 oseb. (Za primerjavo: V SZ je od 3.200.000 študentov 1.900.000 izrednih.)

V sedanjem sistemu financiranja izrednega študija, ko se (razen pri šolah za učitelje) vsi stroški prevažajo na izrednega študenta in njegovo delovno organizacijo, ugotovimo, da je izredni študij ekonomičen. Družbeno koristnost izobraževanja se ne kaže samo v povečanem osebnem dohodku izobraženega delavca, ampak v povečanem dohodku celotne skupnosti, kjer so posamezniki zaposleni.

Če torej hočemo skrbeti za vsestranski razvoj članov socialistične družbe, je nujno, da je izobraževanje dostopno vsakomur in da omogoča vsem razvoj duševnih produktivnih in estetskih osnov in sposobnosti, upoštevajoč pri tem naravno nadarjenost in želje posameznika.

Tu velja opozoriti na socialno diferenciacijo, ki je prisotna tudi v izrednem študiju. V gradivu zavoda za statistiko SRS je prikazana struktura diplomantov – izrednih študentov – glede na poklice staršev. Največ izrednih študentov je iz vrst staršev, ki so „strokovnjaki, umetniki, politični delavci in vodilni osebe“ (60 %), tiskih, katerih starši so „finančni, pisarniški in njim sorodni delavci“, je 32 %, medtem ko je izrednih študentov iz vrst „ostalih“ (delavci, kmetje) le 7,5 %. Jasno je, da je do take diferenciacije prišlo že pri samem vpisu. Socialni in materialni položaj staršev je namreč aktiven dejavnik pri karieri njihovih že zaposlenih otrok. Odprto ostaja tudi vprašanje, kakšno vlogo ima pri vsem tem delovna organizacija.

Z zakonskimi predpisi bo potrebno zavreti špekulativno sočasno vpisovanje na več zavodih, ki se pojavlja pri rednih in izrednih študentih. Študent podaljšuje študij čez normalno študijsko dobo, študira na eni šoli tudi dvojno, trojno ali štirikratno dobo, sočasno pa se vpisuje tudi na druge zavode, kjer ne študira, a se vpiše samo zato, da bi obdržal status študenta in z njim povezane ugodnosti.

V praksi se je izredni študij uveljavil z rednimi predavanji, seminarji, vajami, instrukcijami in podobno, ki potekajo v centrih, sekcijah ali skupinah za izredni študij. V okviru delavske univerze ali podobne izobraževalne institucije deluje z izobraževalnim centrom v podjetju. Jugoslavija se je vključila v mednarodni projekt reforme izobraževanja (skupaj s Švedsko in Francijo), po katerem naj bi se vzpostavil sistem permanentnega prehajanja iz prakse v šolo in obratno. Tako je jasno, da bo potrebno posvetiti razvoju izrednega študija več pozornosti, obenem pa tudi povečati sodelovanje med visokošolskim zavodom in delovno organizacijo. Uspehi, ki so tako zajamčeni, pa dokazujejo realno mišljenje družbe za perspektivo.

M. VRANIČAR

Viri:
Zvonko Skandali: Prispevek k razpravi o izrednem visokošolskem študiju
Dr. Bojan Černjavič: Izredni študij kot oblika izobraževanja

si bomo požrli jutrišnji dan?

Dovolj nam je barak, mrtvašnic in stranišč, študirati želimo v človeških razmerah . . . To je bil moto protestnega zborovanja študentov v Ljubljani, v sredo 24. novembra.

Organiziral ga je akcijski odbor ljubljanske ekonomske fakultete, sodelovali pa so tudi ljubljanski študenti medicine ter predstavniki mariborske visoke ekonomske komercialne šole. Ne moremo zatrjevati, da je problem kvalitetnejših učnih prostorov prav pri fakultetah najbolj pereč, niti da je bil cilj zborovanja postaviti te zahteve v ospredje. Vsebinska je bila bistveno globlja, to je bil protest proti dosedanji finančni politiki razvoja šolstva v Sloveniji. Gre namreč zato, da sistem varljivih, po vetru spreminjajočih se prioriteten list, zavlačevanja in prikrita hujšanja ne vodi več nikamor. Tako smo opazili, da je bil cilj nekaterih zanetiti nestrpnosti med ekonomsko in medicinsko fakulteto v Ljubljani, pa tudi med LVZ in MVZ, še posebej pa med ekonomsko fakulteto in VEKS v Mariboru. Ni kaj reči, skoroda bi bili njihovi mračni cilji tudi uresničeni; toda študentje smo pravočasno spregledali to umazano igro in smo na zborovanju z ogorčenostjo manifestirali enotnost. Ne gre namreč za vprašanje, kaj bomo gradili, kajti nujnost situacije zahteva čimprejšnjo izgradnjo vseh naštetih objektov! Kot je republika uspela investirati vse večje investicije, bomo zahtevali od nje tudi zagotovitev teh sredstev; le-ta pa bomo zagotovili mi vsi, pa čeprav s študentskim samoprispevkom. Ali bomo tudi mi, nekako tako kot najrevnejše slovenske občine, ki razpisujejo samoprispevke, uboge študentske pare, morali žrtvovati še zadnji dinar za rešitev oziroma zagotovitev lepše prihodnosti v celotni družbi?

Tista kitajska modrost, ki jo v zadnjem času tako radi citiramo in ki se glasi nekako takole: „Če imaš enoletne načrte, sej zrno, če imaš desetletne, posadi drevo, če pa so za sto let, izobražuj ljudstvo!“ – je danes, v dobi hitrega tehničnega in socialnega napredka, prav gotovo pomembnejša, kot kdaj koli doslej.

Mi pa vztrajno sejemo riž, soumirani množici vržemo maksimarket – pa žrli, požrli si prihodnost!

Zborovanje je potekalo zelo mirno, za slučajnega opazovalca skoraj neopazno; kakšnih petsto ljudi in peščica govornikov kraj Kidričevega spomenika, dolga povorka po pločnikih, eden ali dva prometnika, ki usmerjata promet – to je bilo vse. Toda kakor hitro je kolona krenila z začrtane poti proti skupščini, nekoliko poživljala in se ustavila pred maksimarketom, so vokalno pridobili plavi nadih, se pravi, da je ostro oko moglo opaziti miličnike z voki-tokiji. Maksimarket je spomenik ljubljanski potrošniški družbi; tam je bilo tudi mnogo ljudi, ki pa jih cela stvar sploh ni prizadela. Na koncu, pred ekonomsko fakulteto, smo se mirno razšli s sklepom: če stvari v najkrajšem času ne bodo urejene, bomo zasedli ne samo eno, temveč vse fakultete. In to enotno vsi slovenski študentje.

DAVORIN KRAČUN

»bomo lačni študirali?«

Kadar te lakota prisili, da pričneš razmišljati o svojem študentskem življenju in o tistih, ki so krivi, da stradaš, pomeni, da ti že bije predpovedna ura. Če nimaš možnosti izvrtni denarja, kar obesi študij na klin, kajti s praznim (in prepolnim) želodcem se ne da študirati. Kot povsod drugod smo študentje prvi, ki občutimo nesramno dvigovanje cen hrane in stanovanj.

Kljub temu da deluje pri IO MVZ komisija za materialna vprašanja študentov, se je sicer prej porazno stanje popravilo, a še vendar obstajajo precejšnje razlike med „kvalitetnim“ študentskim življenjem in našo vsakdanjo realnostjo. Soočimo se s tremi problemi:

- stanovanjem,
- hrano,
- študijem.

ŠTUDENTOVSKA STANOVANJA

V Mariboru je 2200 študentov, od tega kar 660 v domovih; pričakujemo lahko, da se bo z razvojem visokega šolstva v našem mestu čedalje več študentov odločalo za študij pri nas. Tako bo že potrebno razmisliti o gradnji četrtega študentskega stolpiča, kajti prosilcev za dodelitev stanovanj v domovih je vsako leto več. Zakaj?

Jasno je, da razmere (in cena) v domu omogočajo študentu študij, ki ga mnoga privatna stanovanja še zdaleč ne zmorejo.

Prav tu velja ostro obsoditi lakomnost privatnikov, ki študentom izvajajo zadnje dinarje za sobe, v katerih stanuje navadno po več oseb. Tako je znan primer, da je neka lastnica zahtevala po 200 din (od osebe) za sobo, v kateri so stanovali študent in dva vajenca. SRAMOTA! Smo za realne cene, če so te upravičene, ne smemo pa dopustiti, da nas že tako mlade izkoriščajo tisti, ki bi radi dokazali svojo „poštenost“.

HRANA ŠTUDENTOV

Prehranjevanje je eden izmed najbolj perečih problemov študentskega življenja. Večina mariborskih študentov se hrani v restavraciji Center, mnogi pa so si poiskali druge menze, a povsod je rezultat enak:

- hrana je slaba, cene neprimerne.

Ponovno se tukaj odraža razlika med Ljubljano in Mariborom. Ljubljanci imajo svojo študentsko menzo, ki oskrbuje še študentsko naselje. Kaj pa mi? Mi imamo praznino v želodcih in denarnicah, Tričlanska komisija, ki deluje v sklopu komisije za materialna vprašanja, kontrolira kvaliteto in kvantiteto hrane. Rezultati:

- hrana je slaba, cene neprimerne.

A jesti je treba. Družba, ki se ravna po pregovoru „plenus venter non student libenter“ je vredna vsega obsojanja. Vsi pristojni, ki bi lahko ukrenili kaj v prid študentom, pa so pasivni kot „kupus“.

ŠTUDIJSKI STIPENDIJE

Kadar se govori o denarju, je vedno vroče. Vroče pa je tudi študentom, ki dobivajo blazno majhne stipendije in se še z dopolnilnim delom komaj preživljajo.

Z ankete, ki jo je izvedla gospodarska zbornica SRS, je razvidno, da so mnoga podjetja (preko sto) sredstva, namenjena štipendiranju, lepo obdržala v lastnih žepih, za štipendije pa niso namenili ničesar. Pohvala gre le kovinski industriji, ki je ta sredstva celo preslegla.

Bojda je znašala lanskoletna povprečna štipendija 450 din. Priznati pa je treba, da ta številka le ni realna, kajti na anketo niso odgovorili vsi anketirani.

Vendar pa komisija za materialna vprašanja študentov že usklajuje materialni cenzus 760 din, ki je določen z družbenim dogovorom. Tako se obetajo višje štipendije, kar je vsekakor vredno pohvale.

O posojilih imajo študentje različno mnenje. Vračanje je največkrat združeno z najrazličnejšimi problemi, tako da bomo o tej zadevi pisali kaj več v cni prihodnjih številk.

SKLEP

Čeprav vsak dan poslušamo poročila o najrazličnejših sejah in konferencah višjih forumov, je bilo v prid študentom storjenega bore malo. Upajmo, da se bo kdo zganil vsaj takrat, ko nam bo v grlo tekla voda. Toda takrat bo že prepozno . . .

* Presit človek ne more študirati.

M. VRANIČAR

elementi ameriškega modela I.

kriza zavesti

Nobena dvoma ni, da daje ameriški visokošolski sistem vrhunske rezultate. To je razlog za podrobno proučevanje, pa tudi posnemanje v razumljivih mejah.

Zunanega opazovalca v prvem trenutku zmede silna raznolikost in razvejanost ameriškega visokega šolstva. Skoraj neverjetno je, koliko različnih idej in zasnov se je uspelo uveljaviti v 300 letih. In še vedno je naklonjenost eksperimentom tista značilnost, ki ameriško visoko šolstvo močno loči od evropskih univerzitetnih sistemov.

NEKAJ ZGODOVINE

Harvard College je bil ustanovljen leta 1636 (je torej 40 let mlajši od ljubljanske univerze) in je prva ameriška visoka šola. Služil je prvenstveno cerkvenim potrebam in ga je cerkev tudi vodila. V sto letih so bile ustanovljene še naslednje danes znane univerze:

- 1701 – Yale College (Yale University),
- 1746 – College of New Jersey (Princeton University),
- 1754 – King's College (Columbia University),
- 1755 – College of Philadelphia (University of Pennsylvania).

Kot vzor je vsem služil angleški koledž (ne univerza). To so bile majhne ustanove, saj je na posamezni letno diplomiralo od 8–40 študentov.

Značilno je, da so visoke šole v ameriškem javnem življenju takoj dobile upoštevanje. Dokaz temu je dejstvo, da so bili štiri od petih članov prve Washingtonove vlade diplomanti koledžev. Prav ta vključenost v javno dogajanje je bila usodna za razvoj visokega šolstva po „državljski vojni“.

Prvih dvajset let 19. stoletja je bilo ustanovljenih kar 82 novih koledžev. Njihova osnovna značilnost je bila profesionalna orientacija. Med njimi so bile tudi prave inženirske šole (West Point, Rensselaer Polytechnic Institute, Institute of Brooklin itd. . . .), ki so skušale že od samega začetka povsem direktno odgovoriti potrebam porajajoče se velike industrije. 1861. leta je bil ustanovljen Massachusetts Institute of Technology (M. I. T.). Z LAND-GRANT College Act (1862) pa so bile tehniške stroke inkorporirane v študijske načrte vseh ameriških visokih šol.

Iz latentne naravnosti k podrobnemu proučevanju družbenih potreb je v ameriškem visokoškolskem sistemu nastal Teachers College. Prvi je bil ustanovljen leta 1839 v Lexingtonu. Ta poteza se je izkazala za zgodovinsko, saj je sistematično izobraževanje učiteljev postalo silno pomembna ameriška prednost.

Že od samega začetka očiten praktični vpliv ameriškega visokega šolstva je moral spodbuditi vprašanje javne kontrole. Dotlej so bile vse šole v privatni ali cerkveni lasti. Najprimernejša poteza v tej smeri je bilo ustanavljanje državnih univerz. Prva taka univerza je bila University of Georgia iz leta 1785. Razen državnih univerz so se pričeli ustanavljati še municipalni koledži (1837).

Praktični interesi so zelo hitro strli tudi razne odpore koedukaciji in že leta 1833 je Oberlin College brez razlike vpisoval fante in dekleta.

Že omenjeni LAND-GRANT College Act iz leta 1862, ali kot ga drugače imenuje po predlagatelju tudi Morrillov akt, je bil fenomenalna državna poteza. Z njim je vsaka država dobila v dar 30 000 akrov zemlje (ali ekvivalentno vrednost), ki je morala služiti fundiranju koledža „kmetijske in mehanske stroke“, pri čemer „druge znanstvene ali klasične stroke niso izključene“. Ta sredstva so omogočila prepoved celotnega ameriškega visokega šolstva, in sicer v ravno pravnem času velike industrijske – tehniške eksplozije.

Da bo jasno, za kakšna darila je pravzaprav šlo, bomo navedli primer. Cornell University je z državnimi in privatnimi darili pridobila v last milijon akrov zemlje. Pri prodaji je za en akro iztržila povprečno 6 dolarjev.

Morrillov akt pa ni imel zgolj finančnega učinka. V več pogledih je zavezoval univerze. Morale so se posvetiti izobraževanju učiteljskega kadra. Na akademski nivo so morale povzdigniti stroke, ki so dotlej veljale za manj vredne. Svoje programe so morale prilagoditi tudi najbolj praktičnim nameram in odpreti svoje inštitute vsakomur. Tako je nastal ameriški koncept univerze, za katero je Ezra Cornell dejal, da je „ustanova, kjer lahko vsakdo dobi poduk o kateremkoli vprašanju“. Prav ta deviza je bila bistvena pomena za nadaljnje reševanje finančnih vprašanj. Univerze niso imele nikoli posebnih težav z nerazumevanjem poslovnih ljudi. Navedli bomo en sam dokaz.

Za ustanovitev University of Chicago so prispevali: Vanderbilt 1 milijon dolarjev, John Hopkins 3,5 milijona, Stanfordska ustanova 20 milijonov, Rockefeller 30 milijonov dolarjev.

Največji kvantitativni razmah ameriške univerze se je dogajal v času, ko je v kvalitativnem pogledu v svetu dominirala nemška univerza. Mnogi so se ob prenavljanju ameriškega visokega šolstva zavzemali, da bi vpeljali nemško strukturo. Toda modro so spoznali, da je nemška univerza sicer omogočila silen razmah raziskovanja, da pa je v pogledu praktične profesionalne funkcije zatajila. Odločili so se za originalno kombinacijo angleškega koledža kot prve stopnje in nemške spekulativne raziskovalne univerze kot druge stopnje visokoškolskega študija. Taka kombinacija je bila dokončno osvojena leta 1900 in potrjena z ustanovitvijo Association of American Universities. Tako je bila rojena specifična ameriška univerza.

Po letu 1900 lahko kot važno institucionalno novino štejemo realizacijo ideje W. R. Harper-ja o t. i. „junior college“. Sicer pa je to obdobje strahovitega razmaha ameriškega visokega šolstva.

NEKAJ SPLOŠNIH PODATKOV

Rast študentske populacije in njene udeležbe v generaciji kaže impozantno sliko:

Leto	struktura grupa 18–21	vpis	odstotek starostne grupe
1939	10.015.000	1.365.000	14,2
1950	8.948.000	2.297.000	25,7
1955	8.577.000	2.679.000	31,2
1960	9.610.000	3.610.000	37,6
1965	12.090.000	5.220.000	43,0
1970	14.244.000	6.959.000	48,7

Kako je vsa ta študentska masa razporejena po vrstah visokih šol? Imamo nekoliko stare podatke iz leta 1963, ki pa nam kljub temu omogočajo vpogled v strukturo.

Vrsta šole	število šol	vpis
univerze	146	1.905.931
koledži svobodnih strok	788	1.291.734
posebne poklicne šole:		
– tehniške šole	57	132.756
– učiteljske šole	186	436.944
– teološke šole	201	46.164
– umetniške šole	46	19.068
– ostale	79	68.113
2-letni junior koledž	577	627.806
skupaj	2.080	4.528.516

Ameriške visoke šole vključujejo v svoje programe zelo veliko število odraslih, ki so že v poklicih. S tem si zagotavljajo močan vpliv v javnem življenju, pa tudi stalen pretok idej iz proizvodnje na univerzo.

Imamo zelo stare podatke o izobraževanju odraslih na nivoju visokih šol, in sicer iz leta 1957. Pa vseeno so za naše prilike frapantni, saj kažejo, da se je na univerzah gibalo skoraj 3-krat več odraslih kot rednih študentov.

Vrsta aktivnosti	število udeležencev	%
državljski in javni odnosi	1.043.000	12,6
splošno izobraževanje	1.178.000	14,2
družinska vzgoja	991.000	12,0
amerikanizacija	107.000	1,3
poslovnost, tehnika	2.611.000	31,6
kmetijski tečajji	352.000	4,3
rekreacija	921.000	11,1
ostalo	1.068.000	12,9
skupaj	8.270.000	100%

Ena od ameriških značilnosti so zelo velike univerze. Ob tem moramo takoj podati pojasnilo, na katerega Američani samo zelo opozarjajo – da so namreč velike univerze zelo drage in da so tudi male univerze lahko na najvišjem kvalitativnem nivoju (primer Cornell, Harvard, Princeton, Syracuse itd.). Našteli bomo nekaj največjih univerz, da si ustvarimo predstavbo:

Univerza	redni študentje	vsi študentje
University of California	62.240	101.064
State University of New York	52.893	72.918
The City University of New York	40.580	101.247
University of Minnesota	35.112	49.228
Ohio State University	30.863	38.883

(Podatki iz leta 1964)

Večina univerz je zelo bogatih. Navedli bomo vrednost osnovnih sredstev nekaterih najbogatejših (po podatkih iz leta 1963):

Harvard University	765.564.821 dolarjev
University of Texas	425.000.000 dolarjev
Yale University	392.403.992 dolarjev
Princeton University	257.373.000 dolarjev
University of Chicago	253.418.199 dolarjev
M. I. T.	228.876.000 dolarjev

Ko govorimo o finančni preskrbljenosti, moramo obvezno naštetih nekaj fondacij, ki so na razpolago visokemu šolstvu:

Fordova fondacija	3.320 milijonov dolarjev
Rockefellerjeva fondacija	632 milijonov dolarjev
Dukeova ustanova	478 milijonov dolarjev
Hartfordova fondacija	360 milijonov dolarjev
Kelloggova fondacija	310 milijonov dolarjev
Carnegie Corporation	268 milijonov dolarjev

FRANCI PIVEC

„Komunizem . . . je dejanska rešitev spora med človekom in naravo, med človekom in človekom, med svobodo in nujnostjo, med posameznikom in človeštvom. Pomeni rešitev uganke o zgodovini in obnem zavest, da to rešitev resnično pomeni.“

S temi – rekel bi preroškimi – besedami označuje stari Marx bistvo družbe prihodnosti; družbe, katere osvaritev in konsolidacija naj bi bila zgodovinska nujnost, postavljena nad kategorijo historije same, kot samozavestno poudarja avtor v navedenem citatu. Marx ni bil zgolj filozof ali sociolog; morda bolj kot tu je prihajal njegov genij do izraza v izkustveni, eksaktni in predvsem – to je treba poudariti – empirični znanosti, kjer je z izredno matematično natančnostjo kreiral temelje ne le „vzhodne“, pač pa v mnogih primerih tudi „zahodne“ politične ekonomije. Še bolj kot to pa je bil možakar prerok – jasnovidec, ki je znal z gigantsko pesniško močjo pričarati vizijo prihodnosti, s tem pa gotovo tudi dobo samo. Še pravi, da mu je natanko uspelo analizirati razmere ter družbene zakonitosti obdobja, v katerem je živel in snoval.

Tudi mi smo se v teh dneh ali natančneje: 29. novembra pred 28 leti odločili, da se bomo podali na pot, ki nam jo je v skalo vklesal prav Marx; pot, preko katere se je v Oktobru prvi prebil Lenin in na katero je enainštiridesetega stopil tudi Tito – da, stezo, po kateri danes hodi nešteto naših najboljših sinov.

Žal pa ta stezica ni niti zdaleč podobna onim, ki smo jih vajeni; ne vodi preko zelenih gajev, livad, po sončnih, cvetočih travnikih, ne popelje nas ob tolmunu in vodi v hlad borovega gozdička. Je povsem drugačna in redki so, ki jim jo uspe preiti – popelje nas namreč preko puščave, ognja, čez prepade in deroče vode – k Cilju. To je pot Žrtve, entuziazma odpovedi in predvsem – vere vase, v tovariše, pot zaupanja v Prihodnost. Mnogi so, ki so stopili na to pot; pravim stopili, zakaj prešli so morda puščavo, pa so se pri ognju gotovo zaustavili – krenili so z nje ter se ob robu, rejeni kot pujski, zadovoljno pretegujejo v blatu – tudi lastnem.

To so ljudje, ki smo jih poimenovali rdeča buržoazija. So formalni člani Zveze komunistov, prav tako se pogumno trkajo po prsih, češ: „Smo avantgarda delavskega razreda!“ – v resnici pa z delavskih razredom nimajo prav nič skupnega. In res, velik del jugoslovanske, pa tudi ostalih komunističnih partij, se je zbirokratiziral, odtujil od delavskih množic; NE URESNIČUJE SE V SMISLU SVOJEGA POSLANSTVA in predstavlja kvečjemu samo še okostenelo strukturo hierarhije, oblasti . . .

Veš, Karel, nekje si ga polomil – krepko polomil. Ne morem sicer natanko ugotoviti, kje, koliko in zakaj, vendar ti iz izkušenj in spoznanj, katerim sem priča tudi sam in zavoljo katerih bi se ti, če bi ti o njih govoril, zagotovo obrnil v grobu, lahko zaupam, da ni o raju, o katerem si sanjal, slišati prav ničesar . . . Izdali so te. Podlo izdali. Kot si jih po svoji najboljši in iskreni vesti učil o Svobodi, Enakosti in Bratstvu, jim nakazal pot, po kateri naj hodijo, cilj – tako so te tvoji učenci sedaj, ko so zadovoljili svoje ne-človeške potrebe, naenkrat kratkomočno zatajili. Niso? Vem, stari filozof in znanstvenik, v ušesih ti še vedno odmevajo obetajoče obljube, ki so jih (in jih še) „zagrizeni“ agitatorji s tolikšnim pompom bruhal v mikrofone – vse v tvojem duhu, kot da bi jim ti sam (in resnično veliki možje tvojega kova) polagal besedo za besedo na jezik . . . Tu, pri nas, v dolini šentflorjanski, imamo zanje star, resnično naš in tolikanj bolj upravičen ter primeren izraz – pravimo jim kratko malo: hinavci, pa tudi besedica podleži se ne sliši slabo.

Vedno so mi pred očmi tvoje besede, ki si jih zapisal v pismu prijatelju: dejal si namreč, da z ustvarjanjem temeljnega kamna tvojega nauka – Kapitala nisi zaslužil niti toliko, kot si imel izdatkov za cigare, ki si jih sproti pokadil . . . In kako si živel! Veš, na to so pozabili: skoroda ga ni tvojega protagonista, ki bi imel višji položaj bodisi v republiki, bodisi v federaciji in se ne bi bahal z razkošno vilo, z dvema vikendoma (kajpada enega v hribih in drugega ob morju za „pasje dni“) in, to malodane ne kaže omenjati, z najnovejšo znamko osebnega avtomobila mercedes – denimo tistega 240 SD. Da, ti ljudje, ki poznajo bedo kozjanskega kmetiča ter podhranjenost slovenskega življa le s televizijskih ekranov, blebetajo vsemogoče neumnosti, samo da bi bili „revolucionarji“, zgodovinsko avtentični, ortodoksni borci za tvoje ideale!

Kot vidiš, imamo opraviti z zvrsto državljanov, ki jih z idejami komunizma veže samo barva njihove partijske legitimitacije ter morda oguljene politične fraze, ki jih kot papige ponavljajo za svojimi predstojniki. Praviš: „Komunizem je rešitev spora med človekom in človekom . . .“ Ne, ne tovariš Karel, ne vem, ne verjamem ti – prav tvoja metoda analize, temelječa na zgodovinskem in dialektičnem materializmu, me vedno znova vodi k spoznanju, da si ga tu polomil, da kratko malo ta tvoja teza ne drži. Zakaj? Oni, ki bi morali prvi težiti k temu in se boriti, da bi bil ta večni spor končno le rešen, razdor še poglobljajo!

Njihova materialna in družbena privilegiranost presega zadnje in še tako ohlapno formulirane okvire . . .

Svetujem ti, tovariš Karel, da kot tvoj sonarodnjak (Jud) „vstaneš iz groba in prečeneš trgovce iz temlja!“

nekaj razlogov socialnih diferenc in možnosti odpravljanja in njihovega zmanjševanja

„V času NOB si je naše vodstvo in naša dežela zadala prav precizne naloge, kako priti do države, katere ureditev je bila jasna. Vprašanje, kakšen naj bo socializem, mislim, se ni porajalo, ker je bila njegova slika „skoraj“ izrisana. Menim, da je tudi takrat, v času takoj po vojni, bilo načelo, da se mora politični sistem prilagajati okoliščinam, vendar pa je bila v ospredju skrb za delovnega človeka. Zakaj je torej prišlo do razkoraka med ekonomskim razvojem v SFRJ, ki vrednoti človeka le po vrednosti, ki jo le-ta nudi družbi ter med političnim razvojem, ki naj bi skrbel za človeka, pa je pod vplivom načela rentabilnosti to svojo funkcijo zamenjal.“

Alli ne bi bilo nemara bolje, če bi začasno povsem opustili to našo „polskrb“ za človeka in bi s hitrim razvojem gospodarstva, ki bi terjalo tudi žrtve, ustvarili osnovo za humani, samoupravni in integralni socializem, ki bi finančno zmogel skrb za manj produktivne ljudi. Tukaj mislim predvsem na umetno ohranjanje nelikvidnih podjetij ter še celo nerentabilnih podjetij, ki obstajajo zaradi političnih interesov.“

Človeštvo je v obdobju krize tako glede odnosov med ljudmi kot tudi glede načina proizvodnje. Čeprav ta kriza traja že dlje časa, predstavlja časovno le zelo majhen del celotne razvojne poti človeštva. Povprečna dolgotrajna življenja pa je povsem neznan del celotne razvojne poti človeka, zaradi česar mu čisto onemogoča dovolj objektivno presojo vzrokov in težej, kvantiteto in kvaliteto problemov možnost in smer bodočega razvoja ipd. Ta omejenost človeka se kaže v številnih neuresničenih ciljih, utopičnih teorijah, ponesrečenih revolucijah, nerealnih planih, zgrešenih koncepcijah ekonomske politike itd. Vsega tega je bilo v zgodovini človeštva veliko več kot pa uspehov, ki se kažejo v povečevanju ljudi, ustvarjanju resničnih pogojev in okoliščin za postopno odpravljanje odtujitvenih procesov med ljudmi in za postopno afirmacijo vsega hudega.

Omenjeni procesi so prisotni povsod, vanje so zajeti vsi narodi in vsak posameznik, vendar pa obstajajo časovne, regionalne in personalne razlike, ki povzročajo različne položaje na omenjeni poti v novi čas, in sicer tako za narode in skupne kakor tudi za posameznike. Idealna nova družba bi bila ustvarjena šele takrat, ko teh razlik v univerzalnem smislu resnično ne bi več bilo. Zelo verjetno je, da takega položaja človek sploh nikoli ne bo zmogel ustvariti ali pa vsaj po današnjem možnem presojanju ne. To pa pomeni, da si moramo prizadevati, da v okviru resničnih možnosti čimhitreje korakamo proti omenjenemu cilju, čeprav vedno, da ga ne bomo dosegli. Toda pomembno je, ali smo se mu bolj približali z učinkovitim izkoriščanjem resničnih možnosti.

V okoliščinah druge svetovne vojne se je proces razvoja v smeri novega časa pospešil in zajel nove narode, skupine in posameznike. Zaradi znanih vzrokov je bil rezultat podobnega procesa v času prve svetovne vojne omejen na Sovjetsko zvezo, ki je bila vse do konca druge svetovne vojne edini vzgled uresničevanja socializma, kakor je opredeljen v znanstvenem socializmu. Toda znano je, da so bile in so še polemike o tem, ali uresničujemo povsem tak socializem, ali so nepredvidene težave dovolj utemeljen razlog za določena odstopanja in začasne zastoj v procesu graditve socializma. Taka polemika je seveda odvisna od tega, ali določeno mnenje, stališče, misel dominira ali ne, ali je ekonomska in z njo politična moč nosilca ideje večja ali manjša, ali je konstelacija političnih in ekonomskih sil v širšem merilu ugodna ipd. Z razvojem znanstveno dognanih metod diagnoze in prognoze ter računalnikov pa je mogoče v taki polemiki vedno bolj zmanjševati delež mnenj in povečati delež dejstev. Ta okolnost omogoča učinkovitejšo ukrepanje in natančnejše usmerjevanje.

Takoj po končani drugi svetovni vojni nismo imeli povsem izdelanih koncepcij družbeno-ekonomskega sistema in ekonomske politike, ki bi povsem ustrezale posebnim razmeram v Jugoslaviji. To je razumljivo. Zaradi tega smo morali, v veliki meri posnemati tuje zglede in uporabljati tuje recepte za reševanje naših problemov. Toda naše razmere se v veliki meri razlikujejo od drugih. To trditve bom ilustriral samo z dvema značilnostima. Zlasti v Sloveniji smo uspeli v narodnosvobodilnem boju združiti vse napredne sile v enotno Osvobodilno fronto, ki je v program zapisala kot cilj ne le osvoboditev, temveč tudi socialno rešitev. To pomeni, da so procesi razvoja pri nas že takrat temeljili na široki ljudski osnovi in s tem na novih demokratičnih in humanih odnosih med ljudmi. V takih okoliščinah dobiva proces uresničevanja delavskega samoupravljanja čedalje večjo in ustrežnejšo osnovo v obliki ekonomske demokracije, ki je po vsej verjetnosti neizogiben pogoj pospešenega razvoja.

Eden bistvenih ciljev oktobrske revolucije v Sovjetski zvezi je bila zahteva po razlastitvi zemljiških posestnikov po načelu „zemljo tistemu, ki jo obdeluje“. To zahtevo so izražale množice „brezzemljašev“ v okoliščinah, ko kmet ni bil teritorializiran in v času, ko agrotehnik in agrotehnikarji še nista omogočala naglega prehoda na industrijski način organizirane kmetijske proizvodnje. V naših razmerah je večina kmetov teritorializiranih, so delovni kmetje, ki sami obdelujejo svojo zemljo in so se vključili v narodnosvobodilno gibanje in boj. Zaradi tega pri nas zahteva po nacionalizaciji zemlje ni bila politična zahteva delovnih ljudi in socialne spremembe so se dogodile v času „tehnične revolucije“.

V takih okoliščinah smo prva leta po končani drugi svetovni vojni imeli opraviti z različnimi protislovji. Eno je bilo med „napredno družbeno nadgradnjo“ in zelo zaostalo materialno osnovo narodnega gospodarstva, drugo med izrednim političnim idealizmom ter nadpovprečnim poletom delovnih ljudi in resničnimi možnostmi uresničevanja idealov, tretje med koncepcijami ter recepti graditve gospodarskega sistema in ekonomske politike, ki niso povsem ustrezali razmeram in okoliščinam v naši družbi. Opraviti pa smo imeli tudi s protislovjem, ki ga povzroča premalo znanstveno dognano odločanje in prevelik pragmatizem in oportunitizem.

Prehod na uresničevanje delavskega samoupravljanja, prizadevanje za uresničevanje raznih družbeno-ekonomskih preobrazb v obdobju, v katerem je prišlo do streznitve, do večje stopnje teoretične pojasnitve našega prizadevanja pri graditvi posebnega družbeno-ekonomskega sistema, vse to je privedlo do poglobitve politične in ekonomske demo-

kracije, do spoznanja, da le odprt spopad znotraj in zunaj nas omogoča pristno razvijanje naše družbe. Praktično pa to pomeni, da moramo ekonomsko demokracijo uveljavljati v okoliščinah relativne samostojnosti ekonomskih subjektov, v okoliščinah relativne samostojnosti ekonomskih subjektov, v okoliščinah gospodarske tekme in da moramo politično demokracijo uveljavljati na način, ki omogoča čimbolj pristen spopad različnih mnenj in uveljavljanje sil, ki so nosilci hitrejšega razvijanja.

Pri tem delamo veliko napak, ki so deloma opravičljive, deloma pa ne. Biti bi morali večji realisti in se ravnati po dejstvu, da je mogoče na nižji ravni materialne osnove uresničiti le temu ustrezen del socialističnih ciljev in ne več.

Ob tem prihaja do nesporazumov zlasti zaradi tega, ker pri presoji naših socialnih in ekonomskih problemov v primerjavi z drugimi deželami ne upoštevamo dejstva, da so le-te zelo različno razvite. Razlike se gibljejo od 100 dolarjev narodnega dohodka po glavi do nekaj tisoč dolarjev.

V določeni meri velja to za vse socialistične dežele, saj so v primerjavi z razvitimi kapitalističnimi manj razvite. To pomeni, da morajo uresničevati cilje, ki bi morali biti uresničeni v času kapitalističnega načina proizvodnje, in razvoj celo pospešiti, da bi bilo mogoče hitreje zmanjšati razlike.

Vse to pa seveda ne sme biti splošno opravičilo za vse napake in slabosti pri graditvi našega družbeno-ekonomskega sistema in uresničevanja koncepcije tekočega ukrepanja. Med take „neodpustljive“ napake ali slabosti štejem zlasti tele:

a) prepozno spoznanje in neustrezno ukrepanje zoper vzroke obstoječih socialnih razlik, ki so posledica neustreznega davčnega sistema in neustreznega sistema štipendiranja mladih za študij na vseh stopnjah;

b) nerealno forsiranje spremembe strukture prebivalstva glede na kmetijstvo ne oziraje se na resnične možnosti; odsotnost sistema socialnih ukrepov za zmanjšanje ostroti socialnih problemov v zvezi s tem procesom;

c) izgraditev zunanjetrgovinskega sistema in deviznega režima bi morala izhajati iz interesa narodnega gospodarstva po uravnoteženju plačilne bilance in ustrezne obrambe pred vdorom tujih inflacijskih težej k nam;

d) v našem sistemu ni prisoten učinkovit sistem materialne odgovornosti za odločanje posameznika, delovne skupnosti in družbenopolitične skupnosti, zaradi česar tudi pravnoformalna odgovornost ne učinkuje;

e) prepozno spoznanje, da temeljni proces odločanja na različnih avtoritetah in ravneh, da mora obstajati določena kombinacija decentraliziranih in centraliziranih ravni odločanja, da morajo biti kombinirane strokovna, oblastvena, demokratična in družbena avtoriteta odločanja.

To so poglavitne slabosti, ki bi jih morali odpraviti v okviru naših resničnih možnosti ali pa vsaj zmanjšati na minimum.

Uvedba sistema štipendij, ki bi omogočil izobrazbo do maksimuma intelektualnih sposobnosti vsakomur, ne bi, n.pr., zahtevala bistveno več materialnih sredstev, kot jih v celoti dajemo za te namene sedaj, bi pa nja daljši rok uresničili pospešeno odpravljanje družbenih razlik in uveljavljanje enakih startnih možnosti za mlade. Dalje bi z modernizacijo davčnega sistema in davčne službe mogli v veliki meri preprečiti pridobivanje dohodka in bogastva brez dela oziroma na osnovi privilegijev ter nerealnih kriterijev oblikovanja osebnih dohodkov. To je izrazito neupravičena slabost.

Na podoben način bi lahko nadaljeval z razmišljanjem o realnih možnostih odpravljanja ali vsaj zmanjševanja slabosti in napak pri nas. Toda to bi zahtevalo veliko prostora.

Za sklep hočem reči to, da ni samoupravno tržišno gospodarski sistem kriv za hipertrofijo „porabniške miselnosti“, temveč je krivo neznanje, slabost ali pa celo nepripravljenost nosilcev politike, ekonomske še posebej. Pri tem moramo upoštevati edino to, da obstaja med videzom in resničnostjo politične moči njenega nosilca razlika. Včasih so namreč težave, ki mu onemogočajo ukrepanje, kakršno bi sicer hotel, želel in znal, nevidne. Toda to še zdaleč ne opravičuje vseh slabosti in napak. Naše politično prizadevanje mora biti usmerjeno zlasti v ta kompleks problemov. Na ta način bomo lahko veliko prispevali k ustvarjanju samoupravnega, humanega in integralnega socializma.

(ne) enakost

Iz dneva v dan smo priča vse večjim in očitnejšim razlikovanjem v naši družbi, in sicer tako v socialnem kot tudi v ostalih pogledih. Sprehodimo se samo nekoliko po Gosposki ulici pa nam brž vzbude pozornost najrazličnejša oblačila od bund do plaščev (krznenih, kajpada), katerih cene so, rekel bi, astronomske. Samo po sebi se nam ob današnjem katastrofalnem položaju gospodarstva, galopirajoči inflaciji, sistemsko pogojeno nelikvidnostjo in beraških osebnih dohodkih postavlja vprašanje, kdo so ti gospodje – buržuji, ki zmorejo ženi ali puncu ob njenem prazniku podariti krznen plašč, katerega vrednost krepko presega pol starega milijona. To pomeni, da nekaterih ali večino njih takšno stanje ne postavlja v nevzdržljivo situacijo, zakaj kupce za te „luksuzne asortimente“ je vendarle na pretek; prev tako pa je res, da to niso oni, katerih mesečni dohodki ne presegajo sto starih tisočakov.

Problem si pogledimo še z druge perspektive! Vsi vemo, da je predmestje Maribora sestavljeno zvečine iz napol podrtih, razpadajočih hiš in celo barak, v katerih se gnetejo v nemogočih socialnih in higienskih razmerah najnižji sloji naše močno diferencirane družbe, ki smo jih nekoč tako radi poimenovali proletarijat, danes pa jih imenujemo kvečjemu le še onikrat, ko govorimo o „lumpen proletariatu“.

Po drugi strani pa vsi vemo, da obstaja v Mariboru kapitalistični geto, kjer žive v razkošnih vilah ljudje ne samo takšnega ali drugačnega porekla, marveč tudi takšne ali drugačne preteklosti. A trdno smo se odločili, da bomo ustvarili brezrazredno družbo, komunizem... Rekli boste: Stvari so stare kot človeštvo, vedno smo se delili na bogate in siromašne in nesmiselno je razpravljati o teh problemih. Vendar v želji, da uresničimo tisto, kar smo določili kot cilj in osnovo našega samoupravljanja, socialističnega sistema, pridemo do takšnih protislovij, ki jih zlahka zazna katerikoli laik.

Parolo enakosti lahko proklamiramo samo na papirju; le-ta svoje praktične afirmacije kljub nemalo kratkemu izjavam političnih govornikov še zdaleč ni zaživel. Na osnovi tega se postavlja vprašanje, ali je to razlikovanje, to je odstopanje določenega sloja ljudi od poprečja, opravičeno. Da, odgovor na to vprašanje je vse prej kot enostaven; dokaj zapleten je, tako nekako, kot so ga osvetlili jugoslovanski sociologi na svoji skupščini oktobra letos v Sarajevu. Konstatiramo lahko, da odraža takšno stanje več slabega kot dobrega. Ozmimo se samo po osnovnih statističnih podatkih, s katerimi so slovenski sociologi omenjeno stanje dodobra osvetlili!

Tako, npr. dr. Jože Goričar ugotavlja, da je največje bogastvo in družbena moč skoncentrirana v rokah gornjega sloja; zatem isti avtor meni, da ni bistveno, kdo sestavlja ta gornji sloj, da pa je važno predvsem to, da z najmanjšo oziroma neznamno močjo in bogastvom razpolagajo delavci in kmetje. Seveda je to stanje tudi neposreden vzrok nadaljnje delitve mladih ljudi iz teh slojev; na eni strani je večji del, na drugi pa skoroda neznamna peščica „nekoliko premožnejših ljudi“. Tu gre predvsem za otroke, ki se ne šolajo v skladu s svojimi sposobnostmi. Študij je odvisen od materialnega stanja staršev, kar je jasno razvidno iz naslednjih podatkov: v Sloveniji je v osnovnih šolah 40 odstotkov učencev delavskega porekla, v srednjih šolah ta odstotek usahne na 18, a na višjih in visokih znaša 16%.

Pri vsem tem pa je najbolj paradokсно to, da sestavljajo delavci v celotni socialni strukturi 55% oziroma 75% vseh zaposlenih.

Glede na to, bi bilo pričakovati, da bo situacija pri kmetički mladini ugodnejša, le-ta pa je naravnost tragična.

Raziskovanja nadalje kažejo, da:

– sestavlja ZKS samo 27% delavcev, 57% ostalih zaposlenih in samo 1% kmetov,

– 71,2% poslancev v skupščini SR Slovenije sestavlja vodilno osebje, 21% strokovnjaki in umetniki, kmetje so zastopani samo z 0,3%.

Vse to nas opozarja, da gre za nesprijemljive tendence kljub našim težnjam in zagotovilom, da bomo ustvarili družbo velike socialne mobilnosti; vse bolj prevladuje enostavno reklo, da delavec ustvarja delavca, kmet kmeta in gospod gospoda.

FRANJO ŽNIDAR

teža sveta

Univerzum je zaprti ritual človekove nemoči, da bi našel svobodo, kajti človeški razum razceplja naravo portinaravno. Povezava med znanostmi, humanističnimi vedami in umetnostmi ni bila nikdar neposredna, ni bila nikdar teorija odraza (Gestalttheorie), saj individualni um ni mogel sprejeti v inteligenčno maso vsega zgodovinskega živega dogajanja. Torej je ostal univerzum kot apfiorna absolutnost po sebi neodkriti, sekundarni, psihoanalitični delček človekovega bivanja, medtem ko sodobni svet ni predstavljal in ne pomeni nič drugega kakor hipnotizirano nadrealnost. Drugače: enačiti nasprotje z istim pomeni potvoriti zgodovino dvakrat: prvič – človekovo življenje kot lastno opozicijo in drugič – potvoriti obdobje, kjer je slava družinska in generacijska srčca drugih. Mar morebiti odgovarjamo z asociacijami, potem ko smo se prebudili?

Miselne tvorbe, tehniške iznajdbe, odkrivanje unifikacije in uniformiranega jezika – vse to je družbeni sistem s samim seboj, to se pravi s samozadostnim individualizmom. Utopično bi bilo v e r o v a t t i, da je mogoče z nirberškim lijakom vlti v glave neuresničenih množic pametno presojo namesto patosa, propagandne kazni, komercialne. Karikature sijajnih govornikov so bile narisane s krvjo množic. Noben iluminizem ni prisvetil iz onostranstva, nobena zmaga še ni bila tako velika, da bi lahko presegla svoje pridobitništvo. Če je resnica nevarna, jo torej ideologi spremenijo v razglas, relativnostna teorija si prisvoji absolutne dogme, tiranija in suženjstvo se pretakata skozi isto človekovo srce. Še vedno drži: mnogi se družijo s svojim želodcem bolj in rajši kakor s soljudmi. Vsakdo ve, da je izza rešetk nebo progasto.

in vendar je največ analfabetov med prstnimi odtisi in tudi geniji jedo človeški kruh. In svet je črno-bel, natančnejše siv. Življenje pa je trnje z drobnimi pisanimi rožami. Mar ni svoboda tako omejena, da si sama postavlja kot protislovje neomejenost? Zdi se, da je edini prijatelj „največjih“ mislecev samo še nepopisani list papirja.

Nič ni novega pod soncem, pod zemljo tudi ne. Če je državnost igra, je demokracija pantomima. Tovariši, nikar ne bodimo puritanci! Postanimo nudisti! Ne pozabimo: za vsakim volkom se lahko skriva človek, za vsakim psom stoji gospodar.

Najsi stopajo nekateri v misli kakor opice v kletke, še vedno velja, da se čisto srečujemo v čakalnicah namesto doma, da so mnogi končali osnovno življenjsko šolo šele na visokih položajih, da je v megli bistvo oblakov. Nič ni večnega pod večnim soncem in tudi sonce je umazano, če ga gledamo skozi zaprašeno črno steklo. Celu Muze so nage v kristalnem zrcalu umetnikove in znanstvenikove duše. Skratka, če prav preudarimo, je bil celo pračlovek dokaj sodoben, zakaj mrlički nikoli več ne umrejo. Šo za svobodo res potrebni okovi? Strah pred tujci v nas samih izvira iz tesnobe pred samim seboj.

(ne) potrebnost disjunktivnih gledališče

procesov ali gledališki

odnosi na razpotju

Gledališče kot oblika visoko organizirane dejavnosti človeka ali boje – družbenih skupin je kot vsaka taka dejavnost podrejeno osnovnim principom, ki tako dejavnost sploh omogočajo. Med te principe gotovo sodijo: poslanstvo neke ustanove, njene socioekonomske ali pa sociokulturne funkcije, njeni temeljni cilji in tako zasnovane smernice, da vodijo v uresničitev teh ciljev. Za dejavnost potrebni materialni in socialni potenciali pa so seveda lahko maksimalno izkoriščeni ali pa se nasprotno utapljajo v nekontrolirani negativni entropiji. V kakšni smeri bo dejavnost potekala, je nedvomno odvisno od oblike organiziranosti in družbenih procesov znotraj organizacije. Historična izkušnja sama nam dovolj jasno kaže vrednost različnih oblik organiziranosti (od avtokratične do anarhične) v različnih trenutnih situacijah; prav tako poznamo vrednost konjunktivnih in celo blažjih oblik disjunktivnih procesov za delovanje organizacije. Seveda pa ne smemo prezreti specifičnosti sleherne organizacije, ki so med seboj lahko docela različne.

In prav aspekt organizacijske specifičnosti se pri gledališču kaže z vso svojo močjo. Ko obravnavamo gledališče kot kolektiv, v katerem se in se mora kristalizirati skupinsko delo, snovanje, nam postaja jasno, da je njegova učinkovitost odvisna predvsem od funkcionalne znanosti v primarno družbeno skupino. Takšna povezanost pa terja svojstvene oblike medsebojnih interakcij. Po vsem tem bi lahko glasovali za kohezivnost znotraj gledališča, podobno tisti znotraj družine. Pa vendar gledališko ustvarjanje ni le kolektivno umetniško delo. Je tudi umetniško ustvarjanje posameznika, je ustvarjanje igralca, režiserja, dramaturga, umetniškega vodje. Torej je individualno ustvarjanje, ki se redkokdaj, pa še takrat s težavo, popolnoma podreja kolektivu. To pa pomeni, da individualizem zahteva povsem drugačne oblike organiziranosti, podobne tistim v sekundarnih družbenih skupinah, in vzporedno s tem tudi drugačne, bolj formalizirane, medsebojne interakcije. V prvem primeru se kaže tendenca k širjenju konjunktivnih procesov (adaptacija, socializacija itd.), v drugem pa pomenijo stopnjo kvalitete celo milejše oblike disjunktivnih procesov (tekmovanje, nasprotovanje). V vsem tem se kaže nekompatibilnost dveh pristopov.

Če se tega zavedamo, je razumljivo, da se ne moremo zavzemati niti za en niti za drug princip, ker nobeden od njiju ne zadošča vsem pogojem, ki so osnova resnični gledališki umetnosti. Edina možnost je v kompromisu. Seveda v kompromisu, ki ga očistimo vseh negativnih predznakov, kompromisu, ki ga sprejmemo takrat, ko so alternativne možnosti ozke, omejene, nezadostne. Takšen kompromis je prvi pogoj za ustvaritev ekvilibrija, ravnovesja med nosilci organizacijskih vlog, med individualizmom in kolektivom. Le tako lahko gledališče postane agregat, kjer se individualno ustvarjanje srečuje s kolektivnim in se z njim zliva v enovitost.

In kako je z ravnovesjem v slovenskih gledališčih?

Težko je govoriti o ravnovesju takrat, ko niso jasne niti osnovne oblike, med katerimi bi naj ravnovesje sploh vzpostavili. Kako naj govorimo o adaptaciji ali celo socializaciji mladega igralca, ki šele vstopa v gledališko hišo iz akademije, starejšega, ki prihaja iz drugega gledališča, ko pa je socializacija znotraj samega gledališča na nizki stopnji, v razcepjenosti v sisteme in subsisteme? In če gledamo s širšega družbenega aspekta – kako je z adaptacijo človeka, ki pride na novo delovno mesto v kraj, kjer seveda nima stanovanja, pa še marsičesa drugega ne? V bistvu torej ne gre za sprotno adaptacijo posameznika, ampak za preosnovo v širšem socialnem sistemu.

Če se srečujemo s takimi problemi že na ravni konjunktivnih procesov, so problemi na disjunktivni ravni samo še večji. Tekmovanje in nasprotovanje sta lahko pozitivna edinole takrat, ko sta zasnovana na trenju resnično umetniško – konceptualnih kriterijev, nikoli pa takrat, ko izvirata iz boja za osebni prestiž. Kam nas lahko privede tekmovanje čisto osebnih razlogov? Kaj pomeni, če so že v osnovi startne pozicije formalno neutežene? Vprašanje, ali bo nekdo odbil vlogo ali ne, dobi v tem trenutku smiselne in eksistenčne razsežnosti. Od tod izvira tudi značilen odnos režiser – igralec, ki bi se moral odražati v kreativnem sodelovanju, pa na žalost, čisto zdrkne na nivo bolj ali manj prikritega nasprotovanja, celo netolerantnosti.

Gle torej za preosnovo vrednotenja individualnih in kolektivnih komponent, ki gledališče delajo gledališče, za razvoj zavesti o nujnem ravnovesju med temi komponentami in, seveda, za razvijanje tiste eksistenčne baze, ki omogoča razvoj te zavesti.

O gledališču vedo največ gledališki umetniki; tako se glasi ena izmed resnic. O igrah kot tekstih razpravljajo literati in esteti in dandanes tudi ostali. Ne želim zamegliti jasnih razmer tega območja. Je pa neizpodbitno izpričano, da je teater rezervirana sfera, ki odmeva le na nekaj strani. Kako vlogo ji kdo pripisuje, ni toliko pomembno, kot je jasno razvidno, da teater v dobi avtomatizacije le zgublja svojo avtoritativno vlogo kulturno-estetske angažiranosti. Radijska in pa televizijska igra zelo mogočno prehitvevata pomembnost gledališča, ne torej obstoja, in seveda zavzema dokaj slovesno mesto v javni in kulturni dejavnosti. Zgodovinsko in eksistenčno gledano je gledališče zdaj še vedno docela salonska zadeva, intimno soočenje človeka s človekom in publike z umetnostjo. Kakšne vsebine ali stila so predstavitev – to je vedno bolj estetsko vprašanje, vedno manj pa – se mi zdi – moralno in politično. Na eksistenčno-psihološki položaj človeka teater nima več vpliva, vsaj kardinalnega oz. faktučnega ne. Če je šlo pri tekstih vedno za izpoved, potem druga dva medija dopolnjujeta angažma gledališča. Dejavnosti teatra, radia in televizije so programirane, se odvijajo v nekem stilu, preko oblik, in o tem je veliko prerekanja. Je pa za opazovalca ali zgodovinarja vendarle tudi bistveno in za oznako časa in razmer nadvse odločujoče tisto, kar nam vsi naštetih mediji prezentirajo, o čemer nam govorijo. O repertoarju vseh naštetih ansamblov (tako gledališča, televizije in radia) je mogoče nanizati veliko podrobnosti, ki bi nam potrdile domnevo, da dandanes lahko obstaja le fakultativnost, torej odpadejo sleherne sankcije, če ljudje ne reagirajo na to kulturno produkcijo. Kot vse strukture našega institucionaliziranega mehanizma je tudi gledališče izolirani svet, poljana eksperimentirajočih artistov, ki pa vedno zahteva odmev in posluš; to je veliko vprašanje oziroma želja. Kot javna ustanova je teater na spolzkem terenu – igralci in umetniki ga jemljejo tako, drugi ga jemljejo z rezervo, tretji ga ne poznajo, ker žive tuje načine življenja. Spoznati pomembne tekste in resnice – to marsikdo doseže kje druge, drugače, in zdi se mi, da v gledališču ne gre za to. Gre za lepoto besed, za virtuoznost govornice in briljantnost drže; če gre še za prikaz tehničnih situacij ali razmer, je to dobro, nikakor pa ni pravilo. Gledališče je estetika in v zgodovini iz te sfere ne more. Če pa je svet „city“, je stvar taka, da so potrebne temeljite korekture.

L. P.

eksperimentalno gledališče, sedanost

Morda je videti naslov ob žgoči problematiki, ki danes tare vsa gledališča, precej izzivalen, morda celo preveč obljublja. S tem zapisom ne želim prilivati ognja na že itak razžarjeno dno slovenskih gledališč, ravno tako kot tudi ni moj cilj, da bi gasil ta požar. Eno je nesporno: gledališče kot institucionalizirana ustanova vsekakor ni v zavidljivem položaju. Najsi bo, kakor je, ta zapis problem ne bo rešil, najmanj pa mogel odpraviti vzroke.

Namen tega sestavka je spregovoriti o gledališčih mladih – ali celo bolj; mladinskih gledališčih, KI SO ŽE ZDAVNAJ ODVRGLA sivo prašno patino in zaživela s sedanostjo, v kateri se oplajajo in umirajo.

Gledališče mladih (tu ne govorim o Ogledalu, čeprav sem njegov umetniški vodja) je zbirališče mladih vseh slojev ali bi vsaj moralo biti. To bi naj bila ustanova, ki bi vse člane združevala predvsem in samo zaradi kulturnega plemenitenja v tej zvrsti umetnosti. Seveda pa je njegova osnovna naloga identična ali vsaj podobna vlogam ostalih mladinskih študentskih ali eksperimentalnih gledališč.

Takšna gledališča bi morali kreirati in poustvarjati v smislu avantgardne miselnosti in aktivne moči mladega človeka, takšne, ki prerasča konvencionalne okvire družbenih in s tem deloma gledaliških norm. Njihov namen naj bi bil iskanje novih izraznih in miselnih sredstev. Pri tem pa je najvažnejša opredelitev tistega pojma, ki v tem iskanju označuje napredno, pozitivno in družbeno kritično.

Ker je v središču družbenega dogajanja glavni dejavnik ČLOVEK kot biološko, funkcionalno bitje, menim, da bi naj bil kot tak tudi osnovni dejavnik v gledališki umetnosti. Torej tudi avantgardna ali eksperimentalna gledališča ne morejo mimo tega dejavnika. Žal se danes vse preopogosto dogaja, da se v teh ustanovah pozablja, da so namenjena človeku in zapadajo v razčlovečenje vrednot, človekovih norm, bodisi estetskih, bodisi bioloških, nravnih itd. Prevladalo je celo prepričanje, da je GOLOTA (popolna ali le delna) tisti pravi ali resnični temelj, ki bi naj oživil gledališča in bil vzrok njihovega obstoja. Seveda je to popolnoma zmotno in daje zgrešeno sliko gledalca v dvorani. Prav taki teatri lahko še v veliko bolj razsežni meri pokažejo vso veličino in človečnost te umetnosti. Oddaljevanje od osnovnega cilja – drame – kot izpovedne sile posameznega ustvarjalca, zaletavanje v nesmiselne vizuelnotehnične prijeme (z namenom šokirati občinstvo) je izgubljanje časa in ne daje zrelih sadov. Teater (bodisi kot institucija bodisi kot avantgardno hotelje) je ŽIV in to je dejstvo, ki ga mora upoštevati vsako gledališče. Primer za to je skupina Pupilije in njihov neuspeh na letošnjem BITEF v Beogradu. Stališče, da publika ni najvažnejši element in da je nastopajočim malo mar, ali publiko zanima, kaj se dogaja na odru, pomeni odvratanje od samega sebe (v tem primeru od skupine Pupilije) in posledica takih stališč je izguba publike. Seveda pa takoj dodajam, da tudi sam raje vidim, če je v dvorani manj ljudi, ki so pri stvari, kakor pa da je dvorana nabito polna, pa gledalci ne razumejo dogajanja na odru. To se v veliki meri dogaja pri današnjih šokiranih predstavah.

In če sklenem svoje razglabljanje: gledališče je živo, angažirano družbeno delovanje, ki je namenjeno človeku. Tega bi se naj zavedala vsa sodobna gledališča, kajti šele ob upoštevanju norm, v katere je človek ujet in iz katerih izhaja, bo gledališko snovanje opravičilo svoj namen in vlogo, ki si jo je dobilo v družbi. Ta vloga pa v sedanjem času vedno bolj pogosto stopa v ospredje.

ZLATKA KRAŠOVEC

LEON SENER

gib in beseda

Slovenska gledališča, ki so v temelju odvisna od slovenske dramatične, so zadnjih nekaj let poudarjala krizo. Če bi iskali iztočnico v kulturnem snovanju in bi mislili na pečat, ki je vtisnjen s podobo vedno aktualne navzočnosti, tedaj bi se celovito tvorno delo usmerilo v reševanje gledališkega življenja. Toda sleherna splošnejša problematika vsebuje nevidne, komaj opazne tendence, nadrobnosti in posameznosti, ki tvorijo sedanost izza gledališkega ogledala.

Res je, slovenske odrske uprizoritve živijo s silnim, strastnim, vzpenjajočim se navdihom, ki je podrejen posameznim odrskim zakonitostim. Če je dramatika SUBSTANCA gledališke predstave, tedaj nikakršni tehnokratični ali birokratični pritiski ne morejo razbijati gledališke zrcalne celote. Kajti uradni listi niso drame in dramatik niso proizvajalci papirja in igralci niso kurirji v podjetjih. Zato je družbena svoboda osnova za svobodo v gledališču, s tem pa se zavzemamo za socialni položaj, ki bo vsem gledališkim ljudem omogočal konfrontacijo, odmevnost in morebiti celo izziv občinstvu. Gledališče kot posebna kategorija kulturnega življenja vzdržuje akcijsko umetniško vrednost, saj se bori za rast kolektiva in individualnosti. Zato gledališčniki niso in ne morejo biti avanturisti pred pragom družbe, ki bi se vračali v družbeno bit kot tujci samim sebi in javnosti; narobe: samokritično razmerje pa profesionalna kritika dojučata odrsko umetnost na robu, medtem ko je verifikacija v nenehnem trudu, talentu, v izbrušeni predstavi.

Gledališče – institucija (Mestno gledališče ljubljansko, SŽ G v Mariboru, Drama SNG v Ljubljani, SLG v Celju, SLG v Gorici, Primorsko dramsko gledališče v Trstu, Mladinsko gledališče v Ljubljani, Lutkovno gledališče v Ljubljani, eksperimentalno gledališče GLEJ v Ljubljani) se vsekakor srečuje s kadrovske, finančne in organizatorično-bazičnimi problemi, kjer so enakovredno ovrednotene vse umetniške gledališke dejavnosti. KAKOVOSTNA RAVEN profesionalnega gledališča torej ni nekaj, kar bi bilo dano samo po sebi in a priori, temveč pomeni enega med temeljnimi modeli kulturne aktivnosti in izobraževanja. Zato se naj gledališče ne pojavlja v slovenskem družbenem in kulturnem prostoru kot osamel otok, ki bi lahko bil le simbolični emblemat in scenska krinka pred gledališkim življenjem, marveč naj navznoter in navzven širi svoj kreativni model, svoj kulturni akcijski krog. To pa je seveda mogoče le tako, da bodo slovenska gledališča zadihala na višji stopnji organizacije, da se bodo povezala z gospodarskimi in drugimi tipičnimi kulturnimi organizacijami, da bodo vplivala na izobrazbo in šolska vodstva, skratka, da bo gledališče postala enovita in življenjsko utrjena komuna.

Navznoter in posebej pa je od slovenskih gledališč mogoče pričakovati, da bodo po notranjem medsebojnem sporazumu iskala vlogo skupnega dela, kjer bo uveljavljena pravica do ustvarjanja in enako plačilo za enako delo. Racionalizacija gledališkega življenja in umetniških dosežkov je v interesnem združevanju, v udeležbi ter operativni logiki načrtov in organizacijskih mrež, kjer ne bodo odločilni le heterogeni ljubitelji umetnosti, ne le avtoritativna sfera izključevanja po morebitnih političnih polarizacijah, ne le oficielna in deklarativna razsežnost gledališča; ta zahteva, ki se poraja znotraj gledališč, uravnava tudi EKSIŠTENČNI POLOŽAJ gledaliških hiš. Hram boginje Talije ne sme biti hermetično zaprt.

Vendar se nam proti mogoči gledališki odprtosti ponuja tudi druga, tipično slovenska skrajnost, ki hoče biti idejno za vsako ceno zahodnoevropska. Toda ta in takšna evropeizacija slovenskega gledališča je ne-bogljena in rečna tako dolgo, dokler ne bodo slovenska gledališča dobila modernega položaja v sodobni družbi, dokler ne bo oprema predstav od scene do kostuma, od foyerjev do gledaliških dvoran na višji in sodobnejši ravni. Kajti kaj pomaga ideologija gledališča, če bi slovenski teater živel samo in samo v Beraški operi? Trdimo torej, da najvišji duhovni položaj ni odvisen le od želja in vizij, ampak od komplementarnega sodelovanja v slovenskem kulturnem prostoru. Kakšen naj bo, na primer, nastop in vloga gledaliških kadrov, ki pridejo iz AGRFTV, če vedo, da so pogodbene cene za gledališko udejstvovanje enake in veljajo iz 1969. leta, da je pri plačevanju po točkah (po Katalogu) uveljavljenih le 70 odstotkov? In kakšno je samoodrekanje gledaliških umetnikov, ki se ravnajo po statutih gledaliških hiš in po redigiranem Gledališkem zakonu? Gib in beseda v skupščinskih odborih pomenita namreč čisto nekaj drugega kakor gib in beseda na odrskih deskah. Zaenkrat vloge še nismo zamenjali.

Gledališki kaleidoskop na ta način ni direktorij kultov osebnosti, ni le filistrsko pregledovanje statotov, ampak je bil, je in ostane v razdelilni funkciji, v verifikaciji dejanskega gledališkega življenja, v sporedih, ki bodo predstavili in dokazali najboljše vrednote duha in življenja. To pa je nemalo odvisno tudi od dediščine odra, ki zasije tedaj, ko se uveljavi v različnih svetlobah in spektrih živahnega gledališkega duha. Avtonomija in svoboda sta tenkočutni niti, vpleteni v odrske dogodke, ki povezujejo mit in katarzo, zgradbo in vlogo, občinstvo in igralca. To nam je skupno.

VLADIMIR GAJŠEK

BERTOLT BRECHT:

O novi dramatik

Ker imamo ateistično gledališče, moramo prikazovati človeška razmerja. Teh razmerij danes ni več mogoče prikazovati iz več vzrokov (politicizacija razmerij in podobno).

Zastavili smo si vprašanje, zakaj gledališče danes ne more več zajeti velikih tematskih kompleksov. Morebiti manjka genij?

Meščanska estetika je izbrala ta odgovor.

Bojev za pšenico in podobnih reči na naših odrih ni mogoče najti.

V naslednjem bomo problem gledališča pretresali na način, ki ni običajen: sociološko. Prebiranje tega traktata ne more kritikom sodobnega gledališča dati niti razsvetlitve niti informacije. Vseeno pa bi bil zaželen postranski efekt, ko bi njim in vsem drugim buržoaznim elementom (to je vsem tistim, ki se pojavljajo iz estetičnih vrst) odtegnili vsaj upanje, da bodo doživeli gledališče, ki ga pričakujejo, ki bi jim prineslo nekaj novega in ki bi ga vsaj razumeli. To gledališče se ne bo več povrnilo.

Zahteva nekaterih estotov (med katerimi so tako imenovani komunisti mimogrede aktivna večina), da naj ne bi več uprizorjali starih del, je meščanska domislica, kako se izmotati. Stara dela je treba – z ozirom na njihovo tematsko vrednost – izkoristiti v slogu nove proizvodnje, ne pa za predstavitev poljubne tendence o novem gledališču.

Poseganje gledališča v namene razrednega boja utegne biti nevarnost za resnično revolucioniranje gledališča. Ni naključje, da tega posega ni izvedla produkcija, temveč režija. Ta umetniška sredstva izkoriščujoči uporniki so morali že v samem začetku poseči po novih sredstvih (jazz in film) in do revolucioniranja gledališča samega niso mogli prodreti. Politično zaslužna prestavitve revolucionarnega duha z gledališkimi efekti, ki ustvarjajo zgolj aktivno ozračje, gledališča ne more revolucionirati in je nekaj provizoričnega, česar se ne da voditi dalje, temveč ga je mogoče nadomestiti le z resnično revolucionarno gledališko umetnostjo.

To gledališče je v bistvu protirevolucionarno, ker je pasivno, reproducirajoče. Zavezano je čisti reprodukciji že obstoječih, torej vladajočih tipov, v našem kontekstu meščanskih tipov in mora čakati na politično revolucijo, da bo dobilo nove zglede. Je poslednja oblika meščansko-naturalističnega gledališča. Njegovi režiserji bodo svojim igralcem priporočili zgolj ustrezno, ne več obvezujočo „naturnost“.

1928, fragmentarno

Prev. L. P.

dialogi št. 11

Slovenski revialni tisk, ujet med beletristiko in različnimi znanstvenimi humanističnimi ved, vsekakor zajema snov in obseg iz tistih aktualnih ustvarjalnih moči, ki v slovenskem kulturnem prostoru niso samo navzoče, temveč sočasno s svojo danostjo ta in takšen kulturni prostor tudi tvorijo. Različna usmeritev ni v morebitnem „slovenskem“ obravnavanju, ampak v združevanju razlik in v poenotenju kulturnega (zapisljivega) prostora.

Prav ta kvaliteta združevanja je znamenje in očitnost, da ne moreta preko kulture vplivati le znanstvo ali očitki v imenu anonimnih. Zato je očitno, da 11. št. 7. letnika DIALOGOV vzdržuje takšne variabilne koncepte, ki so poenoteni v sebi in skozse. Tako objavljata prozo Leopold Suhadolčan (Rok je za zdravje, poglavje iz romana Noro življenje, 1952) in Marko Švabič (Neke žalostne pomladi, nadaljevanje in konec). Kolikor je Švabičeva proza primerljiva tradicionalnemu modelu proznega pisanja s tragičnim koncem in razočaranjem, toliko je Suhadolčanovo poglavje iz romana Rok je za zdravje opis socialnih-realnih razmer na domačih tleh.

Poezijo objavljajo: Irena Žerjal-Pučnik (Nasmeški divjega vetra), Božidar Brezinaš-Bagola, letošnji nagajenec biblioteke mladih „Fond A. B. Simič“ v Zagrebu (Premor, Nočni psalmi II), Ifigenija, Zagoričnik, predstavnica svojevrsnega modernističnega izraza (Ko pojoča stena spregovori) in Čuk Marija (Zvižgal bi, Naslov za konkretno debato). Bagola je besedno abstrakten, Čuk pa poje ironično; pesnica Pučnikova išče katarzo in odmev sodobnih humanističnih ali političnih mitov, medtem ko Ifigenija Zagoričnik pozna grotesko in nadrealnost.

Preučevanje književnosti na ravni marksističnega in humanističnega soočenja s posebnimi lingvističnimi problematikami obravnava Dimitrij Rupel z nadaljevanjem Vprašanje o sociologiji književnosti. Sociologiziranje književnosti pojasnjuje Rupel z razlago različnih struktur v idejnem smislu, omenja Lukacsa, Goldmanna, R. Escarpita, Pirjevca in druge.

Posebno mesto v 11. št. Dialogov je posvečeno štatenski srečanju 1971, kjer objavljajo referate: Dušan Pirjevec (O humanizmu in nehumanizmu v literaturi), Taras Kermauner (Priznanje: a) Volja do moči in volja do nemoči, b) Z upanjem in brez njega), Vladimir Kavčič (Literatura zadnjih 30 let), Dimitrij Rupel (Posmrtno življenje literature) in Vladimir Gajšek (A) Cinizem, mistično, neizgovorljivo, B) Strukturna analiza). Objavljeno je tudi SPOROČILO štatenskega srečanja. Mogoče notranje diferenciacije v mislih referatov pogojujejo posebne referenčne. Te reference pa so natanko tiste, ki vsebujejo humanistični, literarno-idejni nazor, angažiranost, aktivnost in nemoč književnika v današnjem svetu, primerjavo s sodobnimi in preteklimi literarnimi časi itd. Referati so dokument srečanja in tudi preizkus miselnega in tvornega oblikovanja, ki sega skozi razsežnosti književnosti.

Franc Šrmpf je ocenil „Skurke Storijske“ Janka Messnerja, avtorjev knjižni prvenec, kjer obravnava vlogo in slog intelektualca na koroškem Slovenskem. Zapis Naše obveščanje in obveščeno kritizira pikolovske razmere v publicistiki vsakdanjega pomeščanjenega tiskanega prostora. Na notranji strani platnice Dialogov je objavljena Izjava o Dialogih, kjer moštvo – A. Brvar, F. Forstnerič, D. Jančar, M. Kramberger, T. Partljič – natolcuje, žali in govori neresnice o Dialogih (uredniškem kolegiju, uredniškem svetu in sodelavcem), seveda v smislu samoveljanja lastne nedalketične preteklosti. Omenjeno moštvo se postavlja kot informelna skupina v Mariboru živčih slovenskih piscev nad ZKD, nad Dialoge, nad Slovenijo in deli po tem nesramno osorni izjavi nasvete, ki naj bi pomagali „nesrečnemu razvoju Maribora“ itd. Takšen „polemičen“ ton nima ničesar skupnega s kulturo, s književnostjo, publicistiko, ne z javnim življenjem. Mirno lahko zatrdimo, da so tem ljudem Dialogi tolerantno in solidarno pomagali in so zdaj prav z Izjavo o Dialogih dokazali moštvo podpisnikov njihovo neljalnost in deplasirano raven.

11. št. Dialogov prinaša likovno opremo na solidni ravni: štiri fotografije Pera Grabovca (Reportaža) in risbi Marjana Remca: Figura 1, in Figura 2.

NIHILIZEM

V svetovni književnosti je literatura kot žanr doživela posebno preobrazbo, namreč preobrazbo menjavanja svetovnonazorskih konceptov in politično idejnih (meščanskih) tokov. Celovitna umetnost, razbita na koščke izgubljenega subjektivizma, je združevala nihil in človekovo nemoč pred samouresničitvijo kot paradoks in kot parafrazo. Zato je prvi očitnejši kvalitativni preskok avantgarde do tradicije zajemal iz znanosti in religije, ki ju je združeval. Paralelizmi torej ne bi bili mogoči, ko bi ne poznali nihila v fin de siecleu. Ta nihil pa se je pokazal kot:

1. sugestivnost uveljavljenih umetniških izrazil;
2. psihološka determiniranost: pesimizem, razkrivanje podzavestnih funkcij in svetobolje;
3. stiska pred znanostjo, ki je ni mogla več razrešiti eshatologija ali religija;
4. filozofija eksistence in znanosti na ravni vseobsegajoče in mitične ideologije.

Ce torej drži, da je nihilizem bil avantgarda v nasproti tradiciji, tedaj je čisto jasno, da se je porušila samoumevnost svetovnih filozofskih sistemov in je s Heglom nastopila smrt boga.

Uničenje svetovnega sistema z lastnim ničnim jazom pa zdaj pomeni ničenje subjektivnosti na račun pozitivizma, na račun čistih in specializiranih znanosti. Kolikor je avantgarda tradicionalna, toliko lahko pričakuje imanentno pervertiranost in premeno skozi lastna umetniška izrazila, skozi lastne posebne filozofske sisteme in skozi lastne znanstvene ideologije. Če pa je lastni nič predmet, tedaj je jaz praznina, ki je lahko napolnjena s katerokoli tradicionalno paralelno izrazno močjo, s katerokoli subjektiviteto. Drugače: ne poznamo nikakršne tradicionalne znanosti, čeprav dobro vemo za tradicionalne umetnosti.

PERVERTIRANA ZAVEST

V 20. stoletju se je pozitivistična in utopična idejna misel poenotila v nov paralelizem. Ta paralelizem lahko označimo s kategorijami:

1. odtujevanje, odkrivanje eksistencializma in absurda;
2. pojav fenomenologije, nasprotovanje psihologizmom, objektivacija absolutnih in tradiciji zavezanih vrednost: naturalizem, homoöconomicus, homo politicus, narodi in politični fanatizmi;
3. ironija in groteska, problem „miselne afazije“, razosebljanje objekta in personifikacija pojavov.

Opisane kategorije znova dokazujejo, da je tradicija smiselna le tedaj, ko je avantgardna, ko je sama v sebi določen paradoks; da so se umetnosti pervertirale le na oblikovnost, v formalizacijo in demitologiziranje ideologije; da je literatura postala znanstveni pripomoček za odkrivanje idejnih, političnih, filozofskih . . . novih sistemov. Opisane kategorije pa niso več dane po sebi – niso več filozofija celote –, ampak so paralelne s pervertiranjem avantgardnega k tradicionalnemu.

PESNIŠTVO, DRAMA, PROZA

Evropska tradicija je bila zmeraj eshatološka, vedno je iskala zlati, stari dobri vek, ki naj bi iz preteklosti odrešil sedanost in prihodnost. V kontinuiranem vzporejanju narodnostnega in književnega je bila evropska tradicija zmerom zavezana jeziku, ne simbolu, kajti literarne vrste, ki so že znane v Aristotelovi Poetiki, niso časovno samoumevne, marveč pojasnjujejo le jezikovni smisel; ta smisel naj je objekt, naj je kompozicija, sestavljena iz elementov in samo iz elementov, ki literarno zvrst tvorijo, jo sestavljajo.

Seveda je ta ugotovitev nujno povezana s sleherni sodobnostjo, ki je sočasno tradicionalna in avantgardna. To ji omogoča narodnost, torej pomen zunaj literature, čeprav dobro vemo, da je sleherni literatura pisana v jeziku. Zato ugotavljamo spremembo v izrazilih:

1. v poeziji je nastopila depoetizacija – in ukinitve romanizicizma, uvajanje hieroglifičnosti in likovnih umetnosti, govorica poezije je izgubila avditorij in se je pervertirala v jezik osebe, celo v hermetičnost elitne kulture in književnosti;
2. v drami niso več pomembne stilne in idejne dramatične zgradbe, ne ideologije, ne več odreševanje človeka po sočloveku, marveč je vidna krutost, absurda samozavest, ironija, cinična samoprevara; protagonisti in antagonisti so torej eno in isto, katarza je prazni prostor, amnezija;
3. v prozi so začeli po socialnem realizmu prevladovati dolgi orisi, ki uvajajo terminologijo znanosti, ni več glavnega junaka, ampak je še dogajanje in psihoanalitično samorazkrivanje družbe; kolikor ima sodobna proza sploh še kak pomen za bralca, ga ima v prikazovanju (v ludizmu) političnih iger, ne da bi pojasnila idejni pomen; opisovanje predmetov, anatomije – je človek zgolj anatomija? – in fiziognomije se je zadržilo v ukinitve mitologije.

Torej je kult impersonalnosti tisti, ki odloča o pomenu miselne – pojmovne vsebine. Izguba individualizma je nadomeščena z znanostjo, kjer ni več pomembna morala, temveč uspeh in plača po učinku. Učinkovitost in uspeh torej ne zadevata več individualnosti, temveč hočeta biti zavezana narodu, ideologijam, politiki, humanizmu. Verbalna avantgarda je zdaj prav tako tradicionalna kakor, npr., ustno izročilo. Tu smo pa zdaj pri konceptu zastavljenega vprašanja o tradiciji, umetnikih in pisateljih, ki ga vsekakor pogojuje kult impersonalnosti. Zato lahko rečemo, da je sleherni tradicija: a) mitična, b) abstraktna, c) strukturirana je pogojno, le kot možnost.

Gotovo je, da bi mnogi še vedno radi imeli „lepe“ umetnosti in leposlovje, vendar obstaja ta želja zaradi mitologije, abstrakcije in eksistenčne pogojenosti nerealna in ne more doživeti uresničenja ne v Ideji, ne v Narodu, ne v Zgodovini. Tradicija leži na operacijski mizi in avantgardisti jo secirajo, medtem ko jezik nenehoma krvavi in izgublja svoje pomene. In obratno: z jezikom in s krvavenjem jezika izumirajo avantgardisti, inficirani s tradicijo, ki so se ji zavezali, da bi jo sploh lahko secirali.

vag

x: Ta zapis govori o temeljnem vsebinskem konceptu, ki ga je letos predvidevalo tradicionalno NERETVANSKO SREČANJE mlajših pisateljev v Metkoviću. Odlično organizacijo srečanja – posebna hvala gre Stanku Škunci, predsedniku organizacijskega odbora, Borisu Lukšiču, Stjepanu Sečelju, Vojislavu Matagi in drugim – je poživljala dostikrat nepripravljena ali celo gorka diskutabilnost, ki je na temo TRADICIJA IN (MLADI) PISEC včasih ovrgla miselno raven in jo skušala nadomestiti z bolj osebnim izpadom do obravnavanega predmeta. Vendar lahko sklenemo, da je NERETVANSKO SREČANJE izredno uspelo v smislu sporazumevanja med mlajšimi idejnimi tokovi in v razumevanju tako tradicije kakor avantgarde.

tradicija, umetniki, pisatelji

Katero izročilo naj je popolno za sodobnost, katera mrtva zgodovina more znova zaživeti v sijajnejšem in vendar zatemnjenem smislu? Če je namreč izročilo povezano s časom, tedaj je izročanje smiselno samo po sebi, je torej inovacija samoumevnosti. Vendar zdaj samoumevnost ni več absolutna, temveč se preobrača v lastno nasprotje; na kratko: pervertira se. Govoriti moremo torej o pervertiranem smislu, ki vztraja v jeziku in skozi njega. Ta pervertiranost pa zdaj ni več tudi neka po sebi znana pervertiranost, ampak združuje bistveno skupne razsežnosti duha. In še se dogaja svojevrsna zamaknjenost k pervertiranosti. Ta zamaknjenost je identifikacija subjekta z objektom; drugače rečeno je enačenje osebnosti z zgodovino. Avtorstvo ideje v izročilu je prav na ta način prepuščeno sleherni generaciji, samosvoji literaturi, ki ji ponavadi pravimo v svojem času, da je avantgardna.

Vendar tradicije ne moremo več gledati po sebi. Z drugimi besedami: kako je avantgarda tradicionalna? Na to vprašanje lahko odgovorimo le tedaj, ko smo premislili, kaj je predstavljalo kulturne kategorije (upoštevamo lahko Gurvitcheve znamenite kategorije o kulturi: kulturni simboli, religija, pravo, medicina, znanosti, filozofija, družina, zgodovina kot historični – sociološki aspekt . . .) v pozitivnem in utopičnem, lahko bi rekli celo sakralnem smislu. Iskanje smisla se je spremenilo v neuspeh, da bi bila tradicija avantgarda in zdaj lahko ugotovimo dejstvo, da je le avantgarda lahko tradicionalna. Ta možnost pa je tista pervertiranost, ki enači vse čase v skupni (večnosti in idelaistični?) imenovalec. Območje klasičnega duha je iskalo nenehoma večni ideal (grška kultura in Biblija), ideal večnega življenja (srednjeveška umetnost in književnost) in oživljanje večnih idealov (humanizem, renesansa). Te tri kategorije so se prestrukturirale iz metafizike sprva v objektivacijo (barok in rokoko), iz objektivacije pa so se pervertirale v povsem drugo objektivirano sfero, ki ji pravimo pozitivizem. Kako pa naj v pozitivizmu najdemo tradicijo klasičnega in objektivacije?

PERISKOOOP

IVAN SUGOTVIĆ

Trebuš trebuhu!

„Državljan!

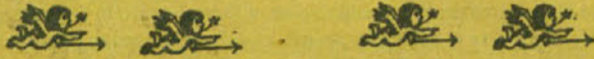
Preden se lotim predmeta samega, mi dovolite nekaj uvodnih pripomb. Na evropskem kontinentu razsaja sedaj prava epidemija stavk in vsepovsod se razlega zahteva, da je treba mezde povišati. To vprašanje se bo zastavilo tudi na našem kongresu. Vi, ki ste na čelu Internacionalne asociacije, morate imeti v tem sila važnem vprašanju trdno stališče. Kar se mene tiče, sem prav zaradi tega imel za svojo dolžnost obdelati vso stvar temeljito, čeprav mi preti pri tem nevarnost, da bom moral resno preskušati vašo potrpežljivost.“

(Začetek Uvoda MEZDA, CENA IN PROFIT Karla Marxa)

Trezna, učinkovita in objektivna presoja Karla Marxa o problemu, ki je še dandanes tako živ in pekoč, pa tudi razkrivanje napak državljanu Westona, — ta ima tudi svoje naslednike v naivnih ekonomskih pridigah o vseodrešujočem gospodarstvu, o gospodarskih procesih, ki naj zadevajo vse nas ipd., najbolj pa seveda delavski razred — da, prav ta živahni in polemični odnos velja vsem, ki vidijo možgane v trebuhu. Naivna ekonomistična-darvinistična pridiga o gospodarstvu, ki nas bo bojda vse odrešilo, je proti vsem variablom ekonomskih in političnih trenutkov ali situacij. Ker pa državljan Weston ni Karl Marx, bi bilo obnašanje marksistov Westonov skrajno komercialistično, če mislijo, da je osnova vsega, kar je bilo, je in bo, le — filozofija bede. Je filozofija bede tista, ki naj predstavlja — ekonomska vprašanja?

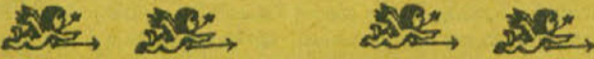
Kaj pa, državljan Weston, s kultom osebnosti in Gosizdatom? Kaj pa bussines in VKP (b)? No, spomni se, saj bi rad vsem napolnil trebuhe, za gospodarja pa ti je tako ali tako vseeno, kajne? Nikakor ti ne moremo zameriti, da lahko živiš brez kulture, politike, ideologije, torej kot kak „samposabi“ bogec, bogec z aristipovskim nasmeškom in s prevaro v očeh. Nu, kako je državljanu Westonu in njegovim malomeščanskim, povsod in za večno navzočim gospodarskim vidikom? Se na teh vidikih kaj svita? Se bo problematika dodobra zasvetila? Ekonomska vprašanja?

Državljan Weston je slišal za Picassa, ker ima barvni televizor. Državljan Weston je šel v gledališče gledat Ionesca, ker ima frak. Državljan Weston je bral liriko, ker je modno biti narodno-zaveden. In navsezadnje — to pa je poglavitno! — državljan Weston skrbi, kaj se bo zgodilo z gospodarstvom, ki je zanj osnova družbe in (skratka, vse oblike človekove družbene zavesti) kaj se bo zgodilo z njegovo lastno bedo in s filozofijo bede. Kajti državljan Weston ljubi westerne in misli, da je kulturen, politično odločen, idejno pripravljen, diskutabilen. Ali je res?

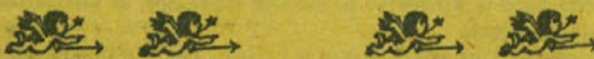

Če pogledamo najnovejše statistične podatke SRS z različnih področij, ugotovimo naslednje:

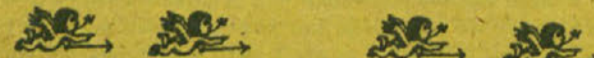
- da je zakonska zveza časovno obdobje pred razvezo zakonske zveze in
- da je avtomobil sredstvo, s pomočjo katerega živimo znatno hitreje in krajše.

Bojda se bo hrana v nekaterih mariborskih menzah tako kvalitetno dvignila, da bodo študentje zares siti. Dvignila namreč v ceni.

Ko je na skupščini študentov, ki je bila precej utrjujoča in dolgotrajna, na vrsti predsednik KUD, da bi obrazložil finančni plan KUD, je začel takole: „Najprej moram povedati, da je naš finančni plan prekleto realen.“ Pri tem se je ustavil, nato pa nadaljeval: „Zavedam pa se, da je precej visok.“ Skupščino je po dolgem času zopet preplaval prijeten smeh.

Na skupščini študentov so udeleženci tako mehnično dvigali roke, ko je bilo potrebno glasovati za predlog, da je predsedujoči iznašel poseben način, da bi se rešil monotonega ponavljanja vprašanj, kdo je za, kdo proti in kdo se vzdrži. Začel je namreč od zadnjega konca, in ko ni nihče dvignil roke, je menil, da je predlog soglasno sprejet.

SOCIALISTIČKA REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILNICA U ZAGREBU
Fakulteta
U Zagrebu
1971/II
1971

Na temelju člana 171. Zakona o općem upravnom postupku (Službeni list SRH, br. 18/1965).

UVJERENJE

Miroslav Slana nije student ovoga fakulteta, a uvjerenje koje vam je predao je falsifikat.

MIROSLAV SLANA
MARIBOR, Miklovićeva 2/III

DEKANAT FILOZOFSKOG FAKULTETA
SVEUČILNICA U ZAGREBU
ULICA ĐURE SALAJA B. B.
Telefon 517-155 (kućna centrala)

Broj: 02-70/56 - 1971.

U Zagrebu, 18. studenoga 1971.

STUDENTSKI SERVIS MARIBOR
(na ruke upravitelja)

U vezi vašeg dopisa od 17. novembra 1971. izvješćujemo vas o sljedećem:
MIROSLAV SLANA nije student ovoga fakulteta, a uvjerenje koje vam je predao je falsifikat.
Uvjerenje je izdato na ime VESNA RIBARIĆ u svrhu rada u stud. servisu. Kako je Miroslav Slana došao do uvjerenja nije nam poznato, ali se vidi da je brisano ime i godina rođenja kao i mjesto rođenja. Inače fakultet ne ovjerava tako neuredne potvrde i iz svega proizlazi da je tekst upisan naknadno.
Prednje se javlja na vaše traženje i daljnji postupak. Prilog: uvjerenje

Vsako izigravanje zakonov, ki je bilo v Študentski zadrugi, smo obsodili. Prav tako obsojamo prvi poiskus izkoriščanja študentskega imena, ki se je pojavilo na Študentskem servisu. Take primere bomo še vnaprej brez izjeme predali javnemu tožilcu.

Zaradi „ponočnega skakanja“ skozi okna v pritličju ženskega stolpiča so se odgovorni odločili, da „zabijejo“ okna. Rezultat tega je, da ostajajo fantje potem celo noč zaprti v stolpiču, tako da jih le usmiljenje študentk reši pred mrazom.

Maribor, metropola revnih in zaostalih, se razvija v visokošolski center. To je prav in hvale vredno. Visoke šole so namreč zelo zelo pomemben faktor v razvoju dežele, večje ali manjše, kajti dandanes ni osnova narodovega bogastva v naravnih dobrinah in pridnosti, temveč v znanju. V znanju, kako izkoristiti tudi manjša naravna bogastva in jih pri tem ne uničiti, kako VELIKO proizvajati s čimmanj dela in še in še. Vedeti je treba, kaj je potrebno proizvajati, da bo „vžgalo“ na trgu. Vse to je treba raziskati, preračunati. Za to je potrebno znanje in šole. Torej je povsem pravilno razvijati zaostala področja predvsem s šolami. To je sicer počasnejša metoda, a zato dolgoročna, uspešnejša. Izgradnja tovarn, ki bodo čez sedem let propadle, je nesmiselna — treba je najprej zvojititi kader za te tovarne, kombinatne, kmetijske itd.

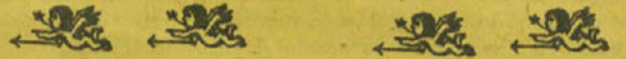
A vendarle je tudi razvoj mariborskega visokega šolstva pomanjkljiv. Poleg duha je potrebno namreč razvijati tudi telo. In za to so potrebni športni objekti, ki so namenjeni le rekreaciji in ne vrhunskemu športu, kot je to sedaj v Mariboru.

Koliko je ta šport vrhunski in koliko ne, je drugo vprašanje, a dejstvo je, da v Mariboru primanjkuje telovadnic, igrišč, bazenov in športnih dvoran.

Pomanjkanje čutijo že srednješolci, višješolci pa še celo. Razen med obvezno telovadbo v prvih letnikih in smučanja na Pohorju, ki pa ni najcenejše, študent skoraj nima možnosti za razgibavanje.

V Mariboru ni mogoče za zabavo igrati košarko, odbojko, roket, nogomet, ni mogoče telovaditi ipd. Lahko se le včlaniš v klub, kjer moraš tak ali drugačen šport aktivno gojiti. In povrh vsega, če se že včlaniš in treniraš, bolj ali manj resno, navadno ni mogoče po treningu umiti se — le malo telovadnic ima tudi umivalnice! O plavanju raje ne bi govoril — kdo pa si lahko privoščiti redno plačevati po 20 Ndin za pivalno uro?

Mislim, da nisem osamljen, če od ustreznih organov, ki skrbijo za izgradnjo stolpičev in šol, prosim in zahtevam, da v načrtu za študentsko naselje in v kompleksu šol predvidijo v ne predaljni prihodnosti tudi dve ali tri telovadnice ter kakšen bazenček. Prav gotovo bo to pripomoglo k boljšim učnim uspehom pri marsikaterem študentu, ki je sedaj prisiljen redno hoditi tudi nekaj deset minut daleč na redni trening.

Slov. Bistrica, 11. novembra 1971

Spotoštovani tovariš urednik,

iskreno se zahvaljujem za povabilo k sodelovanju v študentski Katedri. Upam, da mi bo kljub veliki zaposlenosti s strokovnim in drugim delom mogoče kaj prispevati za vaš list.

Pohvaliti moram prvo številko, ki prinaša tehtne prispevke v zvezi z razvojem mariborskih visokošolskih zavodov. Zelen bi, da bi šle prihodnje številke še širino. V preteklosti sem namreč najbolj pogrešal živo navzočnost Katedre v kulturnem, političnem in gospodarskem življenju severovzhodne regije, posebno pa še Maribora. Katedra naj bi nezamudno kritično spremljala razvoj Maribora. Ta razvoj pa so (in še) bremenijo številne napake. Študenti, razgibana mlada inteligenca, so posebej poklicani, da posegajo v ta prašanja kritično in polemično. Skromen primer: Delo je v torek, 19. oktobra 1971, objavilo preglednico tridesetih najmočnejših trgovskih podjetij v Sloveniji. Med to trideseterico ima Maribor svojega prvega zastopnika komaj na 18. mestu! (Jeklotehna) Celje je daleč spredaj, saj sta njegova zastopnika Kovinotehna in Merx na 6. oziroma na 11. mestu! O Metalki, Slovenijalesu, Jugotekstil-impexu, Elektrotehni itn., ki pri izvozu in uvozu pobirajo debelo smetano, ni treba govoriti. Maribor pa je ponosen, da ima svoj liqui molly (ne vem, če sem prav zapisal) in — vileda krpe!

Drugi primer: pred nekaj dnevi sem dobil od kulturne skupnosti Maribor anketo o doseganju kulturni politiki v Mariboru. Ste jo vi dobili? Vprašanje ni umestno, vendar je vse mogoče. Tudi to, da je Katedri niso poslali. Tu bi bilo treba kritično pretresti delo kulturnih institucij v Mariboru. Študenti so naravnost poklicani, da o tem spregovorijo. Vprašanja se kar sama ponujajo: distribucija potrošnje kulture (podeželje — mesto), vprašanje managerstva, kaj je z dolgoročnim načrtom razvoja kulture, kot so ga nekoč razvili Dialogi, zlasti prof. Kamenik? Ali bo Maribor dobil mladinsko gledališče? Doklej polžji razvoj mariborskega radia? ... Vprašanj je še in še. Odgovorite nanje. Kritično — pa tudi konstruktivno.

Všeč mi je vaš poziv mariborski skupščini. Vam in uredniškemu odboru želim uspešno delo!

Nevek Bay

